Heriotza egunerokoan...

Maleta didaktikoa

BALIABIDE DIDAKTIKOAK

STM San Telmo Museoa | DONOSTIA SAN SEBASTIÁN | DK donostia kultura

Erakunde babesleak / Instituciones socias:

EUSKO JAURLARITZA GOBIERNO VASCO | Gipuzkoako Foru Aldundia | ORAIN KULTURA

Patrono pribatuak / Patronos privados:

eitb | kutxa FUNDAZIOA | EL DIARIO VASCO

Baliabideen zehaztapena:

- 1. Jarduera guztien zehaztapena.. 3

ESKOLAN, MUSEORA ETORRI AURRETIK:

- 2. Xoxo Beltza. 4
- 3. Ipuina edo testuen irakurketa. 5
- 4. Filmak / Marrazki bizidunak 7
- 5. Bizitaren zikloak naturan. 13
- 6. Artelan baten azterketa. "Aria da Capo" artelana. Javier Pérez. 18
- 7. Animazioa: "Bizia eta Heriotza izeneko bi andre zaharren bidaia" 21
- 8. Hileta-errituak I (Ikus-entzunezkoa) 23
- 9. Hileta-erritualak II (Ikus-entzunezkoa). 27

MUSEOAN, BISITA GIDATUAN:

- 10. Museoko erakusketa iraunkorreko planoa eta objektuen kokapena.. 29
- 11. STM bizirik XVI. mendetik. 31
- 12. Oroitzeko harria 35
- 13. Argi eta ohol 40
- 14. Hil eta harri. 39
- 15. Hamarrena eta salbazioa 51
- 16. Dena beltz.. 52
- 17. Hil eta oihal 53

MUSEOAN, TAILERREAN

- 18. Euskal Herriko errituen azterketa. Puzzlearen muntaia edo Erritualen antzespena. 54
- 19. Hilarriak egitea: asmatu prozesua. Kromoak eta posterra.. 60
- 20. Hilarri-pizza: sortu zure hilarria. 64
- 21. Argizaiola: sortu zurea 66
- 22. Ba al zenekien? jokoa. 71
- 23. Bizi-testamentua. Karta-jokoa. 77
- 24. Olerkien irakurketa, analisia eta idazketa. 85

ESKOLAN, MUSEORA ETORRI ONDOREN

- 25. Hileta-murala: euskal hileta-objektuetatik abitatuta murala sortu 89
- 26. Heriotza da gai... 90

Baliabide didaktikoak

1. Jarduera guztien zehaztapenak

ESKOLAN	MUSEOAN		ESKOLAN
Etorri aurretik	Bisita gidatua	Tailerra	Etorri ondoren
• Abestia: Xoxo beltza. (2. eranskina) • Ipuina / Literatura-testua (3. eranskina) • Filmak / Marrazki bizidunak. (4. eranskina) • Bizitzaren zikloak naturan. (5. eranskina) • Artelan baten azterketa (6. eranskina) • Animazioa. (7. eranskina) • Hileta-errituak I. Testigantzak 8. Eranskina • Hileta-errituak II. Hilarriak eta argizaiolak 9. Eranskina	• STM bizirik XVI. mendetik. (11. eranskina) • Oroitzeko harria. (12. eranskina) • Argi eta ohol. (13. eranskina) • Hil eta harri. (14. eranskina) • Hamarrena eta salbazioa. (15. eranskina) • Dena beltz. (16. eranskina) • Hil eta oihal. (17. eranskina)	• Euskal Erritualen azterketa. Puzzlearen muntaia edo Antzespena: erritual baten sormena eta taldean partekatzea. (18. eranskina) • Hilarriak egitea: asmatu prozesua. Kromoak eta posterra. 19. Eranskina • Hilarria-pizza: sortu zure hilarria. 20. Eranskina • Argizaiola: sortu zurea. 21. Eranskina • Ba al zenekien? jokoa 22. Eranskina • Bizi-testamentua- kara-jokoa 23. Eranskina • Olerkien irakurketa eta idazketa 24. Eranskina	• Hileta-murala: euskal hileta-objektuetatik abiatuta murala sortu 25. Eranskina • Heriotza da gai… 26. Eranskina

2. Xoxo Beltza

ABESTIAK

1. "Xoxo beltza" abestia

Gaian barneratzeko Mikel Laboaren abestia entzungo dugu eta Karaokean abestu "Xoxo beltza". Abesti horretatik abiatuta, heriotzaren inguruan hausnartu ahal izango dugu. Honako galdera hauek eginez:

Xoxo beltz bat banuen
kaiolan sartua.
Egun baten, neguan,
hil zen gixajoa.
Lurpean sartu nuen
zelaian, xokoan.
Eguna argitzen denin,
xolo hartan, xolo hartan,
xoxoan kantua.

http://txatxangorria.blogspot.com/2011/10/ edo **https://youtu.be/5TMcvh5X5Ro**

Herri kanta hauen bi bertsio ezagunenak Mikel Laboarena ("Lau-Bost" diskoa) eta Amaia Zubiriarena (Pascal Gaignerekin batera egindako "Egun argi hartan" diskoan) dira. Oso kanta erraza da, musika-tresnarik gabe kantatu ohi dena.

Kanta entzun eta gero taldeari egiteko galderak:

- Kanta gustatu zaizue?
- Gertatu al zaizue inoiz halakorik, oso maite-maite zenuten aberetxoren bat hil zaizuela?
- Nola gogoratzen duzue? Argazkiekin, marrazkiekin... badakizue non dagoen lurperatua?

Xoxoa, txakurra hil egin zaizkigu noizbait. Badakigu lurra izaki bizidunez eta bizigabeez osatua dagoela. Eta izaki bizidun guztiak egunen batean desagertu egiten direla. Gure inguruan ditugun animaliak eta landareak (txoriak, zuhaitzak, txakurrak, loreak...) hil egiten dira eta gizakiak ere, egunen batean hil egingo gara.

3. Ipuina edo testuen irakurketa. Lehen Hezkuntza.

TESTUAK

1. testua: FRANCISCA Y LA MUERTE. LEYENDA MEXICANA [1]

"Cuentan que la muerte llegó bien de mañana al pueblo donde vivía Mariquita porque era muy mayor y había llegado su hora, así que bajó del tren y empezó a preguntar dónde vivía. El primer vecino que encontró se lo indicó porque no la había reconocido pero ya le avisó que, seguramente no la encontraría porque nada más empezar el día ya salía de su casa a sus diferentes ocupaciones. Y así fue, al llegar al domicilio de Mariquita no la encontró y preguntó a otra vecina si sabía donde estaba Mariquita, la cual le dijo:

- A estas horas suele estar ayudando a Juana con el campo pero si no se da prisa seguro que ya ha acabado.

Y le indicó donde vivía Juana

Al llegar a la casa de Juana, le preguntó por Mariquita a lo cual, ésta le contestó:

-Sí, estuvo aquí echándome una mano pero ya marchó, estará en casa de Manuel que anda enfermo y siempre va a hacerle la comida.

Y le indicó dónde vivía Manuel

Al llegar a casa de Manuel, ésta ya se había marchado dejándole un caldito de lo más rico. La muerte le preguntó si sabía dónde estaba y éste le contestó:

-Seguramente, estará cuidando los animales de Lucía que está de viaje visitando a su madre y le dejó el encargo.

Y le indicó donde vivía Lucía.

Al llegar allí y no ver a nadie, preguntó ya desesperada a otra vecina si sabía dónde podía encontrar a Mariquita y ésta le dijo:

-A estas horas suele ir a estar con sus hermanas.

Y le indicó dónde vivían sus hermanas.

Al llegar allí y comprobar que tampoco estaba, la muerte ni siquiera siguió preguntando porque ya era la hora de coger el tren de regreso.

Ya anocheciendo, Mariquita regresaba a su casa cuando encontró a otro vecino que le dijo:

-¿Qué, Mariquita? ¿Y tu cuando te mueres?

-¿Yo? ¡¡¡Pero si no tengo tiempo ni de morirme!!! "

Fuente: Oral

1 Iturria: https://www.marcortina.com/curso-on-line-material-para-compartir/

Galderak:

1. ¿Por qué llegó la muerte al pueblo donde vivía Mariquita?
2. ¿Qué hizo la muerte?
3. ¿Encontró la muerte a Mariquita? ¿Por qué?
4. ¿Cómo reacciona el vecino de Mariquita cuando regresaba a su casa?
5. Presta atención a la respuesta de Mariquita: "¡¡¡Pero si no tengo tiempo ni de morirme!!!". En esta leyenda mexicana es la muerte quien acude al pueblo de Mariquita porque ya era muy mayor. Sin embargo, Mariquita tiene una vida muy activa y comprometida con sus vecinos. Hasta el punto que no para de hacer cosas en todo el día. La muerte le espera pero, finalmente, se va.

En nuestra sociedad asociamos la muerte con la edad, es decir, con personas mayores que pueden tener un deterioro físico o mental debido al paso de la vida. Sin embargo, en muchos casos este factor no es motivo para su muerte. Son personas que, a pesar de sus características -físicas o mentales-, siguen activas porque no han perdido la ilusión y la alegría de vivir. Como Mariquta, no tienen tiempo para morirse.

¿Qué conclusión podemos sacar de esta reflexión y de esta leyenda mexicana a partir de la actitud de Mariquita frente a la vida a pesar de su edad?

1. Describe alguna persona cercana a ti que es parecida a Mariquita. ¿En qué se parece a Mariquita?
2. ¿Cuáles crees que son los rasgos principales de estas personas que, a pesar de su edad, sus limitaciones físicas y mentales no son un impedimento paa seguir disfrutando de la vida?
3. ¿Si tú llegaras a ser tan mayor como Mariquita cómo te gustaría disfrutar de la vida? ¿Qué te gustaría hacer?

4. Filmak. Lehen Hezkuntza, DBH eta Batxilergoa.[2]

La historia de una gaviota y del gato que le enseñó a volar

(La gabbianella e il gatto) 76 min. Dir.: Enzo d'Alò (Italia, 1998).

Basado en un libro homónimo de Luis Sepúlveda (no adecuado para esta edad, pero sí la historia y el video). Kengah no escucha el graznido de alarma de sus compañeras y se convierte en víctima de una de las mareas negras que asolan algunos mares. Agotando sus últimas fuerzas, consigue llegar hasta un balcón de una casa de Hamburgo donde reposa un gato, Zorbas, único habitante de la vivienda a causa de las vacaciones de sus dueños. Antes de morir, Kengah logra poner un huevo y le hace prometer a Zorbas tres cosas: que no se comerá el huevo, que lo cuidará hasta que nazca el pollito y que le enseñará a volar. Kengah muere y Zorbas se aplica a cumplir su triple promesa. Un acto de amor y generosidad que sólo pedimos y damos ante un esdevenimiento como la muerte.

Tema La muerte como parte de la vida. Muertes parciales.

1° Ciclo de Primaria: 6-7 años

La vida de Calabacín

(Ma vie de Courgette) 66 min. Dir.: Claude Barras (Suiza, 2016).

Calabacín es un niño que después de perder a su madre tiene que ingresar en un hogar de acogida. Con la ayuda de sus nuevos amigos, Calabacín aprende a confiar, encuentra el verdadero amor y una nueva familia. Esta tierna historia es una lección vital en sí misma: sin obviar la crudeza de las situaciones que han vivido los niños protagonistas, supone una oda a la esperanza y un canto al descubrir de la infancia. La cinta nos enseña cómo enfrentarse a un mundo hostil saliendo airoso.

Tema: La muerte como parte de la vida. Muertes parciales.

1° Ciclo de Primària: 6-8 años.

Wikipedia.Alquiler en Rakuten.tv. 1'99€

2 Iturria: https://www.marcortina.com/curso-on-line-material-para-compartir/

La novia cadáver

(Corpse Bride) 76 min. Dir.: Tim Burton, Mike Johnson (EEUU, 2005).

Un hombre pone en el dedo de una mujer muerta, como broma, un anillo de compromiso. Pero lo que no sabe el pobre mortal es que la muerta reclamará sus derechos como "prometida". Una historia de amor entre el mundo de los vivos y el de los muertos, mundo que el director nos hace ver con encanto y humor. La película es muy divertida y, a la vez, entrañable. Aunque el escenario pudiera parecer lúgubre y siniestro, el espectador acaba sintiendo ternura por todo ese mundo. Es un acercamiento al tema de manera tierna y lúdica.

Tema: La muerte como parte de la vida. Muertes parciales.

2º Ciclo de Primària: 9-10 años.

Wikipedia· Alquiler en Rakuten.tv, 3’50€

COCO

(Coco). 105 min. Dir.: Lee Unkrich (EEUU, 2017).

Nos narra la historia de Miguel, un niño que vive en un pequeño pueblo de México como limpiador de zapatos, pero que tiene una gran pasión: la música y cantar. Todo se complica cuando en plena celebración del Día de los Muertos -en el que los espíritus de los difuntos nos visitan siempre que los recordemos y los pongamos en un altar- Miguel quiere participar en un concurso musical en el pueblo, se queda sin su guitarra y toma prestada la guitarra del famoso Ernesto de la Cruz, el mejor músico que el pueblo dio. Al hacerlo entra en el reino de los muertos. Esta película que, aunque de animación, puede ser vista por personas de cualquier edad, es un retrato de cómo se vive la muerte en México y puede ayudar mucho a relativizar nuestra manera de encarar la muerte.

2º y 3ª Ciclo de Primària: 8-12 años

Un puente hacia Terabithia

(A bridge to Terabithia) Dir: Gábor Csupó (EEUU, 2007)

La vida de un adolescente llamado Jesse cambia cuando se hace amigo de Leslie. Los niños crean un mundo imaginario al que bautizan con el nombre de Terabithia, en el cual habitan toda clase de criaturas mágicas. A pesar de que sus vidas son complicadas y rutinarias, Jesse y Leslie son el rey la reina de Terabithia. Muy pronto, uno de los amigos debe hacer frente a una tragedia en su reino imaginario. Es fantástica , tiene muchas escenas muy válidas para la comunicación de la muerte y para el “consuelo” por parte de los adultos

3º Ciclo de Primaria y 1º Ciclo de la ESO

Ahora o nunca

(The bucket list). 97 min. Dir.: Rob Reiner (EEUU, 2007).

Jack Nicholson y Morgan Freeman protagonizan la historia de esta película que se basa en las vivencias de dos enfermos terminales que comienzan a hacer una lista de las cosas que harían antes de morir, por lo que escapan del hospital y emprenden un viaje. El encuentro casual de dos ocasos trasnochados, uno culto y sin oportunidades pasadas, otro rico pero solitario y pobre en su interior. La amistad surge espontánea y terminal en una habitación sin vistas. Es una comedia de aventura con toques de drama con dos grandes actores que atrae la atención de los alumnos. Provoca la reflexión sobre qué harían ellos ante un diagnóstico de enfermedad incurable y qué pondrían en su Lista final, así como también qué harían en caso de que ese diagnóstico se lo dieran a un amigo cercano. Es la película que utilicé con los alumnos para realizar la Tesis. Fantástica.

1º ciclo y 2º Ciclo de la ESO 12-15 años.

Wikipedia, Alquiler en Rakuten.tv, 3’50€)

Siete días y una vida

(Life or something like it) 103 min. Dir.: Stephen Herek (EEUU, 2002).

Lanie es una antipática reportera televisiva de Seattle que ve cómo su vida da un vuelco cuando un vagabundo le profetiza que sólo le queda una semana de vida. Al principio no se toma en serio la predicción pero cuando va comprobando cómo otros augurios del vagabundo se van cumpliendo empieza a reflexionar sobre el final de sus días. Ofrece una buena oportunidad para propiciar una reflexión sobre qué haríamos si supiéramos que nos queda un tiempo de vida determinado, a la vez que para relativizar el valor que le damos a algunas cosas.

Tema: La muerte como parte de la vida. Muertes parciales.

2º Ciclo de la ESO: 15-16 años

Trailer en youtube

Big Fish

(Big Fish). 126 min. Dir.: Tim Burton (EEUU, 2003).

Basada en la novela de Daniel Wallace, Big Fish: A Novel of Mythic Proportions.Billy Crudup no tiene muy buena relación con su padre, pero tras enterarse de que padece una enfermedad terminal, regresa a su hogar para estar a su lado en sus últimos momentos. Una vez más, se verá obligado a escucharlo mientras cuenta las interminables historias de su juventud. Pero, en esta ocasión, tratará de averiguar cosas que le permitan conocer mejor a su padre. Es la historia de un contador de cuentos, un hombre que no persigue el éxito ni el triunfo económico y sí valora la solidaridad, el amor, la voluntad, la perseverancia, la ilusión, la comprensión, la fantasía y la vida como algo bello para ser disfrutado. Importantes valores para educar a los hijos/as se desprenden de esta bellísima película.

1º Ciclo de la ESO: 13-14 años

Wikipedia · Alquiler en Rakuten.tv, 1’99€

Nuestro último verano en Escocia

(What we did on our holiday. 95 min. Dir. Andy Hamilton, Guy Jenkin (Estados Unidos, 2014) Sinopsis (FilmAffinity):

Doug y Abi son dos padres normales que tienen tres hijos encantadores aunque muy excéntricos. Cuando el estrés de ser padres pone en peligro su estabilidad mental y su matrimonio, deciden realizar un viaje a Escocia con sus hijos. Allí participarán en una gran reunión familiar y se reencontrarán con Gordie, el increíblemente extravagante padre de Doug. Sin embargo, lo que prometían ser unas vacaciones para la reconciliación pronto se convierte en un campo de minas no exento de situaciones hilarantes en el que rencores familiares, malentendidos y egos maltrechos conforman el orden del día. Cuando los niños precipitan un giro inesperado en los acontecimientos, la familia se ve obligada a aparcar sus diferencias y a colaborar, pues de lo contrario corren el riesgo de perder aquello que más aprecian. Trailer y alquiler en Filmin (1'95€)

1° y 2° Ciclo de la ESO

Quédate a mi lado

(Stepmom) 124 min. Dir.: Chris Columbus (EEUU, 1998).

Jackie (Susan Sarandon) separada y con dos hijos de su anterior matrimonio cae enferma de cáncer. En principio, se lleva muy mal con Isabel (Julia Roberts), la novia actual de su ex marido; hasta que a Jackie le diagnostican una enfermedad terminal y acaban todos implicándose en ese proceso. Fundamentalmente trata de cómo la proximidad de la muerte nos hace dar valor a las personas y nos hace más humanos más allá de nuestra diferencias; y cómo vive la protagonista su acercamiento al final de su vida, despidiéndose de sus hijos y hablando con ellos. Es la única película que yo conozca donde se muestre casi un manual de cómo hablar con los niños y adolescentes cuando el final se acerca y cómo cada uno ha de ser trato de una manera según su edad y su personalidad y el tipo de vínculo que se tenga.

2° Ciclo de la ESO/1° de Bachiller

Wikipedia. Alquiler en Rakuten.tv, (1'99€)

Despedidas

(Okuribito). 130 min. Dir.: Yōjirō Takita (Japón, 2008).

Narra la historia de Daigo Kobayashi, un violoncelista que, tras quedar en paro, vuelve a su ciudad natal. Allí encontrará un trabajo que no espera: limpiar cuerpos, colocarlos en su ataúd y preparar el entierro de sus amigos y vecinos. El de enterrador le parece un oficio mal visto que, sin embargo, le dará un refugio emocional que no sabía que buscaba. Algo que le revitaliza y le hace entender la muerte como algo distinto, algo que puede ofrecer una remota posibilidad de disfrutar de la vida. Es un acercamiento a la muerte y a los muertos de una manera que en Occidente nos resulta difícil concebir, llena de un respeto y suavidad extremos. Es fantástica para debatir sobre la muerte en nuestra cultura.

2° de Bachiller

Tema La muerte en otras culturas. Edad +14 años.

Wikipedia.· Alquiler en Filmin (1'95€)

Bajo la misma estrella

(The fault in our stars) 126 min. Dir.: Josh Boone (EEUU, 2014).

Es una película basada en la novela de John Green (2012). Hazel Grace Lancaster, padece cáncer de pulmón y sus padres le obligan a acudir a un grupo de apoyo para jóvenes afectados por la enfermedad, en la cual conoce y se enamora de un joven de dieciocho años llamado Augustus Waters (Gus), ex jugador de baloncesto que tiene amputada una pierna a causa del osteosarcoma. Es un acompañamiento mutuo muy real, muy natural, un amor adolescente sabiéndose finitos y temporales, qué gran desafío. Es una película que provoca mucho la reflexión entre los adolescentes y les da también un baño de realidad.

Tema: La muerte como parte de la vida. Muertes parciales.

2° de Bachiller

Wikipedia · Alquiler en Rakuten.tv (3'50€)

EL SECRETO DE ADALINE ERANO (2015) (2017) Estados Unidos. Dir: Lee Toland Krieger

Adaline Bowman es una mujer nacida el 1° de enero de 1908 que, en un paseo con su madre, mientras admiran la vista del inconcluso pero en construcción puente Golden Gate, conoce a un ingeniero con quien se casa y tiene una hija llamada Fleeming. Posteriormente su esposo muere y Adaline tiene un accidente. En ese momento, un rayo cae sobre el vehículo y causa un triple efecto: su corazón se reanima, su cuerpo sale del estado de hipoxia y ella se hace inmune al paso del tiempo.

Adaline atribuye su inalterable apariencia a la buena suerte, la dieta sana y el ejercicio, pero un día es detenida por una infracción de tránsito y sale huyendo de su casa para evitar que su secreto se descubra. Entonces regresa a San Francisco , en donde consigue un empleo administrativo en un hospital e investiga el por qué de su enfermedad, aunque finalmente llega a la conclusión de que no hay explicación alguna para su condición. Un día es detenida por 2 oficiales con el argumento de no tener registro de su residencia, pero la verdad es que iban a llevársela para hacerle pruebas sobre su condición. Adaline logra escapar y decide cambiar su residencia, apariencia e identidad cada década y nunca decir una sola palabra de su secreto a un solo ser vivo, juramento que cumple con solo una excepción por una debilidad durante 60 años, al paso de los años ella se enamora de un joven que conoce en un evento de fin de año al cual ella no le da esperanza alguna, el la enamora tanto que decide estar con el y salen juntos a un viaje con los padres de el los cuales festejarían 40 años de matrimonio, al presentarla a su padre el la reconoce de inmediato, ya que en el pasado ella también la amo y el le propondría matrimonio y ella lo dejo plantado por que no quería sufrir al verlo morir ya que ella no podría morir jamas.

https://www.ecartelera.com/peliculas/el-secreto-de-adaline/

THE STORY OF GOD WITH MORGAN FREEMAN, NATIONAL GEOGRAPHIC.

2016, EE.UU, 63 min., Dir de fotografía: Tim Metzger, Wes Dorman, Producción: Frank Kosa, Morgan Freeman, Lori McCreary, James Younger.

Una serie de varios capítulos de Morgan Freeman. Recomendamos visualizar el primer capítulo donde el actor se embarca en una extraordinaria aventura para explorar distintas culturas y religiones e intentar descubrir la respuesta a aquellas preguntas transcendentales que han rodeado a la humanidad a lo largo de los años: ¿Quién es Dios? ¿De dónde viene? ¿Por qué existe el mal? ¿Qué ocurre cuando morimos? Esta producción documental hará un recorrido por la evolución de la religión a lo largo de la historia de la civilización y cómo ha contribuido a la sociedad y su evolución. Morgan Freeman, a modo de narrador y presentador, visita algunos de los centros religiosos más importantes, como son el Muro de las Lamentaciones en Jerusalén, el árbol de Bodhi en la India, los templos mayas de Guatemala o las pirámides de Egipto. Además, la serie explora yacimientos arqueológicos para descubrir las antiguas religiones que profesaban nuestros ancestros; por ejemplo, la serie visitó el asentamiento neolítico de Çatalhöyük, en Turquía, del año 7500 antes de Cristo. Al final del documental se muestran los nuevos avances científicos que permiten, a través de la inteligencia artificial, guardar la memoria y vivencias de la persona fallecida en un robot.

Esta serie documental es una búsqueda de respuestas a los grandes misterios que presenta la fe en las distintas religiones.

Versión en castellano: **https://youtu.be/WVLDJksD-c8**

Versión en inglés: **https://youtu.be/GwL57ZP873Q?list=PLXxMN9RZMxwJYb3E6J9UzKWrnD-lPcLft**

https://www.nationalgeographic.es/video/tv/lo-mejor-de-story-god-con-morgan-freeman

En el siguiente enlace tenéis las preguntas para analizar el contenido del documental:

https://www.marcortina.com/curso-on-line-material-para-compartir/

5. Bizitzaren zikloak naturan.

Bizitzaren zikloak aztertu naturan: landareak eta pertsonak. Nahi izanez gero, animalien azterketa egin zenezakete baita ere. Adibidez: tximeleta.

Gai hau lantzeko beste aukera izan daiteke bizitzako zikloen inguruan azterketa egitea. Adibidea: zuhaitz baten bizitza eta hori lotu gizakiaren bizitzarekin.

Zikloa bost fase ezberdinetan banatua dago. Helburua litzateke fase bakoitzaren irudia banatu azpitaldeak eginez eta guztien artean ordenatzea aurre azalpenik gabe. Ondoren, marrazki bakoitza kontzeptualki ziklo batekin erlazionatu beharko lukete zikloen izenak dituzten txartela baten bitartez.

Eskolan landuko lukete bizitzaren faseak zuhaitza eredutzat izanik eta erakusketan gizakiaren fase ezberdinak:

ZUHAITZA

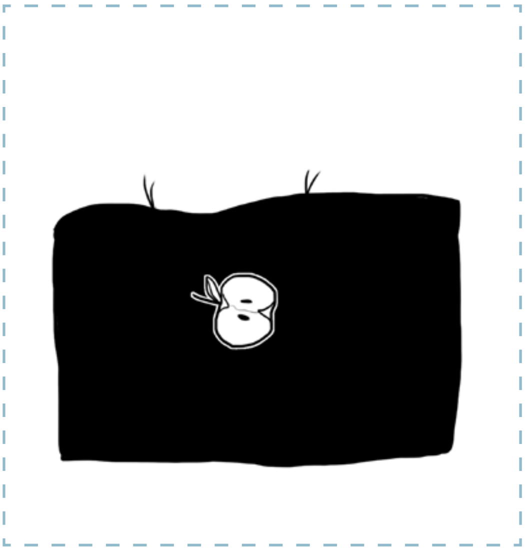

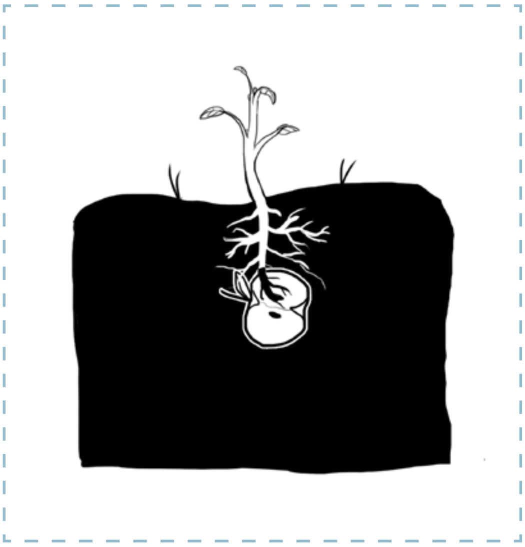

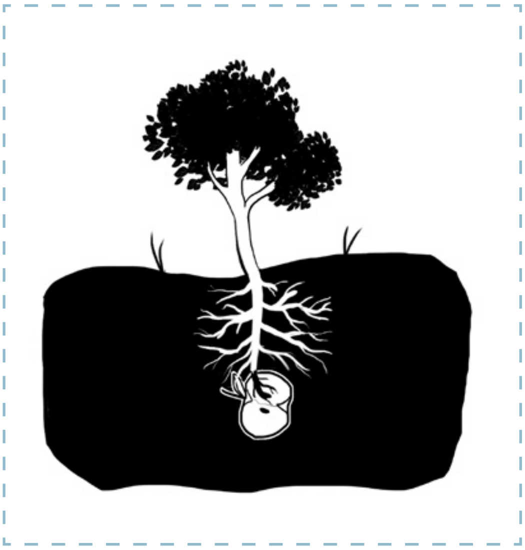

Hazia ereiten da

Se siembra la semilla

Hazia hozitzen da

La semilla germina

Zuhaitza hazten da

El árbol crece

Zuhaitzak fruituak ematen ditu

El árbol da frutos

Zuhaitzak hostoak galtzen ditu

El árbol pierde sus hojas

GIZAKIA

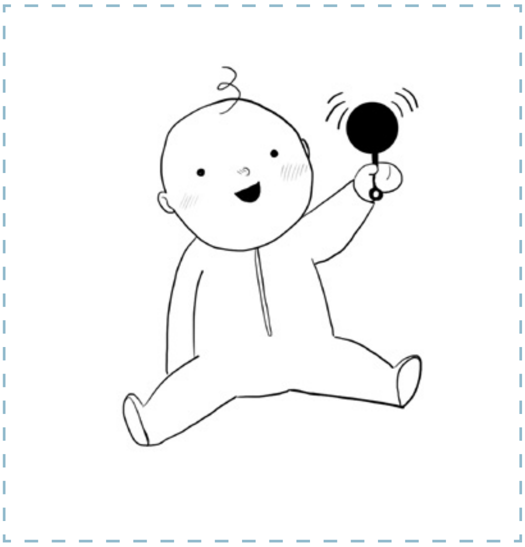

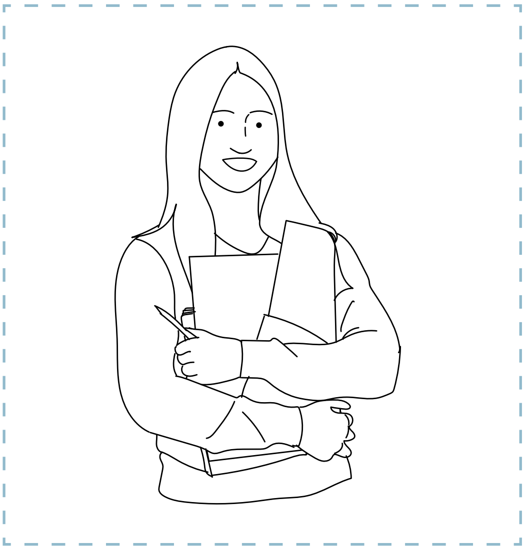

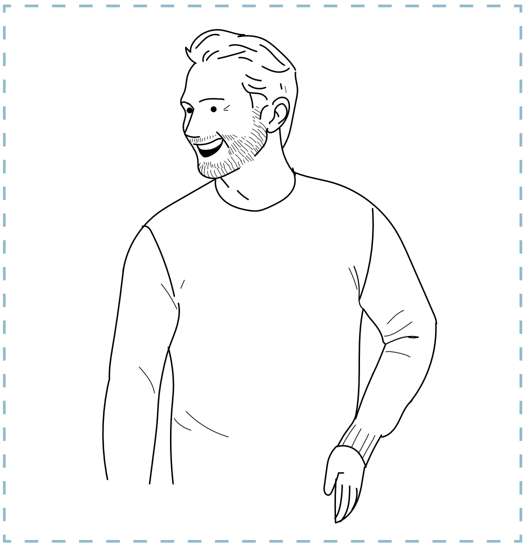

Haurra amaren sabelean

Niño/a dentro del vientre de su madre

Haurraren jaiotza

Nacimiento del niño/a

Gaztaroa

Juventud

Helduaroa

Madurez

Zahartzaroa

Vejez

6. Artelan baten azterketa: “Aria da capo”
Javier Pérez

Artelan honi buruzko informazioa:

https://javierperez.es/aria-da-capo-2/

https://vimeo.com/54809558

https://vimeo.com/54863466

“Artelan honek betirako den dantza planteatzen du. Ez du ez hasierarik ez eta amaierarik ere dantza honek. Irudi tenporala da. Berrehun urte eraman zitzakeen bueltaka. Hau ikustean, denboraren ideiaz ahaztu egiten zara. Badirudi denboraren tunelean sartzen zarela eta hor jarraitzen du berrehun urtetan zehar etengabean bueltaka.

“Da capo” hitzak erabiltzen ditu musikariak musika sortzen ari denean. Hauxe pentagraman jartzen badu, horrek esan nahi du, berriz ere, partituraren hasierara bueltatu behar duela. Honekin esan nahi dudana da, artelan hau nolabait dagoela erabat lotuta eta baldintzatuta “da capo” horretara, hau da, etengabean hasierara bueltatzeko beharrera. Ez du konponbiderik. Hasiera batean, eskulturak ez du gauza handirik azaltzen, hori dirudi baina funtsean irudi aztoratzailea azaltzen digu denborari buruz, izan ere, badirudi denboran harrapatuta gaudela. Ispiluak nahi duena da ikuslearekiko harrapatua dagoenaren sentsazioa eman. Nire artelanetan askotan amaraunaren efektua erabiltzen dut, bere edertasunarengatik harrapatzen zaitulako baina, behin harrapatuta zaudela, errealitatea zein krudela den ohartzen zara. Ahultasunarekin, mugatua denarekin erlazio handia du. Aldi baterako izakiak garela ohartzeak guregain hartzeak dut helburu. Bizi-baldintza horretara kondenatuta gaude. Eta horren arabera goaz gure burua eraikitzen. Beti gaude aldatzen eta eraldatzen, beti ere, etorkizunera begira desagertzeko proiekzio horrekin. Hauxe ekidin ezina den zerbait izanik”.

http://masdearte.com/aria-da-capo/

Aria Da Capo (2008), Galería Salvador Díaz, Madrid.

http://catalogo.artium.org/dossieres/1/javier-perez/obra.

90. hamarkadatik nazioarteko proiekzio handienetarikoa duen espainiar artista bezala dago haintzat hartuta. Honen ondorioz, 2001. urtean Españaren ordezkari izan zen Veneziako 49. Bienalean “Un pedazo de cielo cristalizado” artelanaren bitartez, Espainiar pabiloiaren erdikaldea bete zuelarik.

Jakintza-alor anitzeko artista da. Bere artelanak eskultura, instalazio, marrazkia, objektu eta bideo-instalazioetan dute oinarria.

Bere lan artistikoa giza gorputzaren inguruan da, batez ere, berea. Bera izanik, hainbat artelanen

protagonista. Gizakiaren ezegonkortasuna, iragankortasuna eta ahultasuna bere obraren oinarriak dira.

Berak dio: *"A pesar de la capacidad que ha desarrollado el hombre para transformar su entorno, yo lo sigo viendo como un ser frágil, efímero, desprotegido y con el estigma del desconocimiento. En los vídeos y en las performances me preocupaba el hecho de aparecer en la obra y desde el principio quise hacerlo con cierto grado de anonimato. Los personajes que aparecen en los vídeos no se representan a sí mismos, sino que representan a un ser genérico desprovisto de rasgos individuales. Me gustaría creer que cualquier espectador se podría sentir identificado con ellos".*

Arreta berezia jartzen du gauzen hauskortasuna eta iragankortasuna azaldu nahian. Horregatik, erabilitako materialak bereziki aukeratzen ditu iragankortasunaren ideia azpimarra dezaten. Honen ondorioz, bere artelanetan material oso delikatuak topa ditzakegu: kristala, protzelana baita kea ere.

Bere artelanen beste ezaugarria ere bada protesien eta soineko-mozorroen erabilera artistaren identitatea izkutatzeko baita tribuetako maskarak ere.

Artelanari buruzko hitz-klabeak (5):

1. **Aria:** bertsoz osatutako konposaketa behin bakarrik kantatzeko erabilia dena.
2. **Da capo:** musika sortzerakoan erabilitako espresioa eta pentagraman jartzen dena, musika-tresna bat jotzen ari garenean berriro hasierara bueltatu behar dugula adierazteko.
3. **Eskultura flotagarriak**
4. **Bach:** Johann Sebastian Bach XVII.mendeko barroko alemaniar konpositore eta organista izan zen, historiako musikari familia onenetariko baten kidea. Inoiz izan den konpositore handienetarikotzat hartzen da askotan; ez bere lanen edertasunagatik bakarrik, baita kopuruagatik ere. Hortaz, inspirazio iturri izan zen hainbat musikarirentzat: Brahms, Liszt, Mahler, Mozart, Mendelssohn, Schumann edo Schoenberg.

   Bachek forma berririk sortu ez zuen arren, alemaniar estiloa aberastu egin zuen. Kontrapuntuaren teknika, harmonia eta motiboen antolamenduaren inguruan zuen kontrol paregabeari esker ekarpenak egin zituen. Aldi berean, atzerriko erritmo eta formen egokitzapena egin zuen, batez ere, Frantzia eta Italiakoa.

   Bere obra famatuenak, besteen artean: Brandenburgoko kontzertuak, Das wohltemperierte Klavier, Meza si minorren, Nekaldia San Mateoren arabera, Musika eskaintza, Fugaren artea, Goldberg bariazioak eta Tocata eta fuga re minorren.
5. **Variaciones Gooldberg:** Bachek 1741. urtean sortutako lana izan zen. Leipzigeko elizako abeslaria zenean asmatu zuen. Bachen ikasle izan zen Johann Gotlieb Goldberren izena jarri zion.

Galderak taldeari egiteko::

1. Zer da ikusten ari garen artelan hau?
2. Zertan ari dira bi hezurdura hauek?
3. Zergatik ari dira dantzan?
4. Nolako da musika? Alaia, tristea, berezia…? Zertan?
5. Musika ezaguna egiten al zaizue?
6. Zergatik aukeratu ote du artistak musika berezi hau?
7. Zer da, zuen ustez, artelan honek islatu nahi duena? Denboraren iragatea ekidinezina. Zergatik? Nola? Bi hezurdurak etengabean ari dira dantzan, infinitora arte…

7. Animazioa: “Bizitza eta heriotza bi andre zaharren bidaia”.

(0:00-1:29 euskaraz eta 1.35 - 3:05 gazteleraz)

Honako ipuin hau Nigeriarra da jatorriz eta Bizitza eta Heriotza izeneko bi andre zaharren arteko istorioa kontatzen digu.

Ikusi eta honako galderak erantzun taldearekin. Ondoren eztabaida sustatu.

Hona hemen animazioa ikusteko esteka:

https://www.youtube.com/watch?v=opBJgMwVVVs

Galderak:

1. **Zein dira ipuin honetako bi pertsonaia nagusien izenak?** Bizitza eta Heriotza.
2. **Elkarrekin oinez zihoazten eta, bapatean, iturri bat ikusi zuten. Iturriaren jabeari galdetu zioten ea handik edan zezaketen. Zer erantzun zuen jabeak?** Baietz erantzun zuen eta, ohiturari jarraituz, zaharrenak edan behar zuela aurrena.
3. **Zer gertatu zen orduan Bizia eta Heriotzaren artean?** Eztabaidan hasi ziren biak.
4. **Zer argudiatu zuen Biziak?** Lehen pertsona hiltzean sortu zela heriotza. Hil daitezkeen izaki bizirik gabe heriotza ez litzatekeela existituko.
5. **Zer argudiatu zuen Heriotzak?** Biziaren ama dela. Bizia existitu baino lehen dena hilda zegoela eta, ondorioz, bera zela zaharrena.
6. **Zer erantzun zuen iturriko jabeak?** Bietako inork bestea gabe ezin zuela existitu. Ez zela bata bestea baino zaharragoa ez gazteagoa. Eta bizia eta heriotza txanpon baten bi aurpegi direla.
7. **Zer egin zuen iturriko jabeak?** Urez betetako kuia bat eman zien eta biek batera edateko eskatu zien, adin bera zutela eta. Biziak eta Heriotzak batera ura edan eta bidaiatzen jarraitu zuten.

Hausnarketa:

1.- Zure ustez Bizia eta Heriotza txanpon baten bi aurpegi dira? Zergatik?

2.- Zuen ikaskideekin partekatu nahiko zenuketen galderarik ba al duzue?

3.- Taldean irakurri eta amankomunean hausnartzeko nahi bada:

Naturan baditugu hainbat gertakari bata bestearen baitan daudenak. Hala nola: egunsentia/ilunabarra, eguna/gaua, beroa/hotza, euria/eguzkia, lehortea/hezetasuna, argitasuna/iluntasuna, e.a. eta guregan eragiten duten sentimenduak ere bata bestearen baitan daude: alaitasuna/tristura, lasaitasuna/urduritasuna, pakea/gatazka.

Hauek guztiak gure bizitzaren eta izaeraren parte dira. Eta bi sentimenduak posible diren heinean, osagarriak dira eta gugan daude, une bakoitzean behar duen lekuan eta garaian azalduz. Ez dira ez onak ez eta txarrak ere, besterik gabe dira. Buruarekin epaitzen ditugun heinean kalte egiten digute baina diren horretan uzten baditugu, ez digute eragiten eta horrela hartuta, lasaiago bizi gara.

Hau kontuan izanik, Bizia eta Heriotzaren aurrean ere lasaiago bizi gintezke biak gure biziaren direla kontuan hartzen baditugu. Eta naturaltasunez hartzen ditugun heinean, hau da, biak gure biziaren parte direla onartzen dugun heinean, lasaiago biziko gara. Ezeren beldur, ezeren baitan, bakean.

8. Hileta-errituak I
(Ikus-entzunezkoa, 9 min.)

Ikus-entzunezko hau San Telmo Museoko erakusketa iraunkorreko 1. pisuan dago, landa-eremuaren atalean (Lihoa). Euskal Herriko hizkerak eta ahozko ondarearen Ahotsak.eus webgunetik atera ditugu.

Lokuzioak entzutera gonbidatzen zaituztegu. Hemen duzue esteka: https://youtu.be/W6JP2_3lJ94

Ondoren, familia testuinguruan, ikasleek aitona-amonei erritual hauen inguruan grabaketak egin diezazkiekete eta transkripzioak jaso gelakoekin partekatuz. Ideia litzateke gizakiaren jaiotza eta heriotzaren erritualen inguruan informazioa jasotzea. Honetarako taldeka galderak presta ditzakete.

Jarraian ikus-entzunezkoaren transkripzioa txertatu dugu eta aldi berean, ikusi eta gero edukiak lantzeko galderak. Hauek abiapuntu moduan erabil daitezke aitona-amonekin izandako elkarrizketetan.

Hona hemen, heriotza eta jaiotzaren inguruko testingantzen transkripzioa.

HERIOTZA

- Herrian norbait hiltzen zenean, kanpaiak entzuten ziren. Urrunetik, gainera, entzuten ziren. Andrazkoa hil bazen, bi jotzen zituzten eta gizonezkoa bazen, hiru. “Doun-doun”, azkeneko nagusiak. Umeena zen: “txilin-txilin” jotzen zuen kanpaiak. “Errepika” edo ez dakit nola esaten zitzaion.
- Orduan hileten abisuak ematen ibiltzen ziren bost edo sei mutil gazte, “hemendik haraino eta hortik horra batek eta besteak hara…”
- Hiltzen zenean, senideak etortzen ziren, etxekoak, auzokoak… Eta denak hantxe gaua pasatzen.
- Gaubeila izaten zen gauean batzuk elkartu eta hantxe, noizean behin errezatu, arrosarioa edo dena delakoa eta… Gaua pasatzeko, bakarrik utzi gabe.
- Hileta bitarte horretan gorputzak beti norbaitekin egon behar zuen, kandelak eta abarrekin.
- Hila edonondik ezin zen eraman herrira. Hila pasatako bidea sakratua gelditzen zen. Baina gurutzatzen bazinen zurekin ezer ikustekorik ez zeukan norbaitekin ere, jendea belaunikatu egiten zen eta kapela kendu, edozein lekutan, lokatza bazen ere bai.
- Mahaiak egoten ziren batean eta bestean eta mahai hartan gelditu eta gero beste bikote edo laukoteak hartzen zuen. Eta han apaizak bere bedeinkazioa botatzen zuen berriz ere eta segi. Eta emakumezkoak beren mantelina (mantilla) haundiekin.
- “Primera, segunda eta tercera”. Bat, meza hutsa. Bestea, aldareko argi batzuk gehiago piztuta. Eta bestea, aldareko argiak piztu eta abeslariekin.
- Dirudunek “primerakoa” egingo zuten. Kutxak dotoreagoak izango zituzten. Kanpaiak ere askoz gehiago jotzen zituzten. Meza ere hobea ematen zuten, abesbatzarekin. Desberdintasuna handia.
- Hil-kanpaietan ere igartzen zen “primerako” hileta zen edo ez. Horrela, “draaannnnn” eta “primerakoa” zenean gero “kliiin” txiki bat. Hura zen “primerako” hileta egingo zela.
- Elizan bakoitzak bere hilobia (sepultura) izaten zuen. Igandero kandela bat edo bi jarri eta hara

botatzen zenuen dirua.

- Saski txiki bat jartzen zen, gainetik trapu beltzarekin estalia. Han jartzen ziren hildakoaren kandelak eta abarrak. Eta bederatziurrena egiten zen. Eta gero urtebetez saski hura eduki behar zenuen elizan, kandelekin.
- Kandela borobila, mehea, arkatz baten tamainakoa.
- Eta hau ipintzen genuen horrela piztuta, meza bitartean.
- Ogiarekin joan behar zenuen, hamalau hilabetez edo, meza nagusira. Mantelina handia jantzi, beltza, eta joan behar zenuen. Ogia bereziki egiten zuten, opila bezalakoa.
- Astero-astero baserriko ogia, arrautzarekin gainetik igurtzia, baserriko ogia apaizari. Bat hiltzen bazen, ogi bat astean. Eta bi hiltzen baziren etxe batean, 2 ogi.

Galdera proposamena:

1. **Zer egiten zen herrian norbait hiltzen zenean?** Kanpaiak jo.
2. **Andrea bazen zenbat aldiz jotzen zituzten kanpaiak?** Bi aldiz
3. **Eta gizonezkoa bazen?** Hiru
4. **Umea hiltzen nola jotzen zuen?** Txilin-txilin. Errepika edo halako zerbait esaten zitzaion.
5. **Hileten abisua zeinek ematen zituen?** Bost edo sei mutil gaztek
6. **Norbait hiltzen zenean zeinek etortzen ziren hildakoaren etxera?** Senideak etortzen ziren, etxekoak, auzokoak… Hildakoa hiltzen zenean gaua berarekin pasatzen zuten bakarrik ez uzteko? Bai
7. **Nola deitzen zitzaion gau berezi horri?** Gaubeila
8. **Hileta izan arte gorputza bakarrik egoten al zen?** Ez. Gorputzak beti norbaitekin egon behar zuen
9. **Zer jartzen zuten hilotzaren inguruan?** Kandelak eta abar.
10. **Hildakoa herrira eramateko bidea edozein izan zitekeen?** Ez. Hila edonondik ezin zen eraman herrira. Hila pasatako bidea sakratua gelditzen zen.
11. **Zer egiten zuen jendeak hildakoarekin gurutzatzean?** Gurutzatzen bazinen zurekin ezer ikustekorik ez zeukan norbaitekin ere, jendea belaunikatu egiten zen eta kapela kendu, edozein lekutan, lokatza bazen ere bai.
12. **Zer zeramaten zuten emakumeek buruan?** Mantelina handia
13. **Dirudunek eta behartsuek meza berdina izaten al zuten?** Ez. Mota ezberdinetako mezak zeuden de "Primera, segunda eta tercera".
14. **Zertan zen desberdina?** Bat, meza hutsa zen. Bestea, aldareko argi batzuk gehiago piztuta. Eta bestea, aldareko argiak piztu eta abeslariekin. Dirudunek "primerakoa" egiten zuten. Kutxak dotoreagoak zituzten. Kanpaiak ere askoz gehiago jotzen zituzten. Meza ere hobea ematen zuten, abesbatzarekin. Desberdintasuna handia zen.

15. **Zertarako erabiltzen zen saski txikia?** Saski txiki bat jartzen zen, gainetik trapu beltzarekin estalia. Han jartzen ziren hildakoaren kandelak eta abarrak. Eta bederatziurrena egiten zen. Eta gero urtebetez saski hura eduki behar zenuen elizan, kandelekin.

16. **Nolakoa zen kandela?** Borobila, mehea, arkatz baten tamainakoa.

17. **Zer eramaten zuten elizara hamalau hilabetez?** Saski txiki bat jartzen zen, gainetik trapu beltzarekin estalia. Han jartzen ziren hildakoaren kandelak eta abarrak. Eta bederatziurrena egiten zen. Eta gero urtebetez saski hura eduki behar zenuen elizan, kandelekin.

18. **Zeini ematen zioten ogia? Eta arraultzak?** Apaizari, astero-astero baserriko ogia, arrautzarekin gainetik igurtzia. Bat hiltzen bazen, ogi bat astean. Eta bi hiltzen baziren etxe batean, 2 ogi.

19. **Zuk zer galdetuko zenuke?**

JAIOTZA

- Bakoitza bere etxean jaiotzen zen. Medikua etorriko zen eta beste auzoko emakumeren bat emagin moduan laguntzeko edo. Eta etxean jaiotzen ziren haurrak, garai hartan eta gero ere bai.
- Medikua etxera etorri eta etxean, bai.
- Ohean sartuak ez dakit zenbat denbora. Oilo-salda egin eta zuk jaten zenuen salda eta gizonak oiloa.
- Bataioa, ahal bazen, hurrengo egunean.
- Jaio eta hurrengo egunean ez bada, hurrengoan bai.
- Umea hiltzeko beldurra zegoen. Eta bataiatu egiten zen. Eguraldi txarra egon, ona egon, bataiatu egin behar zen. Orduan apaizak ez zuen uzten bataiatu gabe.
- Ama ez zen joaten. Aita eta aita-ama pontekoak.
- Ama sendatzen zenean elizara sartzen zen eta ordura arte amak ezin zuen etxetik irten. Eta irten behar bazuen, teila buruan ipinita. Hori esaten zuten, ni ez naiz gogoratzen.
- Nik ez dut egin baina nik entzunda daukat, emakumea teila bat buruan hartuta joan zela baratzera."Ez zaukanat irtetzerik teilatupetik" eta teila hartuta.
- Atera beharra bazuen, teila burua jarrita.
- Umea pixka bat bizkortzen zenean, inguruko emakume guztiak biltzen ziren. Eta orduan jartzen genuen askaria (merienda).
- "Martopilak" esaten zitzaion.
- Hari esaten zitzaion "Batiue".
- "Atsolorra", bai. Haurra jaio eta handik hamabost egunera edo horrela, askaria. Auzoko emakume denak bildu eta askaria izaten zen.
- Umea izan zuenak askaria eman eta besteek zerbait eraman.
- Auzoko andre/atso guztiak etortzen ziren meriendatzera etxera. Bisita egiten zuten, ahal zutena ematen zuten, beraien gauzak egiten zituzten eta… "Atsolorra".

- Ematen zuten ahal zutena. Batzuk ematen zuten, besteek ez… Ahal zuenak bai.
- Erropatxoa, dirua… denek ekartzen zuten zerbait.
- Gizonik ez zen joaten, emakumeak bakarrik. Eta gero irrintzika-eta ibiltzen ziren.

Galdera proposamena:

1. **Non jaiotzen zen jendea?** Bakoitza bere etxean jaiotzen zen.
2. **Zeinek laguntzen zuen emakumea erditzerakoan?** Medikua etorriko zen eta beste auzoko emakumeren bat emagin moduan laguntzeko edo. Eta etxean jaiotzen ziren haurrak, garai hartan eta gero ere bai.
3. **Nola egoten zen emakumea erditu eta gero?** Ohean sartuak ez dakit zenbat denbora.
4. **Zer jaten zuen emakumeak eta gizonak?** Oilo-salda emakumeak eta gizonak oiloa.
5. **Bataioa noiz egiten zen?** Ahal bazen, hurrengo egunean. Eta jaio eta hurrengo egunean ez bada, hurrengoan bai.
6. **Zeren beldur ziren?** Umea hiltzeko beldurra zegoen.
7. **Zer egiten zen orduan?** Bataiatu egiten zen. Eguraldi txarra egon, ona egon, bataiatu egin behar zen. Orduan apaizak ez zuen uzten bataiatu gabe.
8. **Ama joaten al zen bataiora?** Ez, ez zen joaten. Aita eta aita-ama pontekoak joaten ziren.
9. **Amak zer egiten zuen sendatzen zenean?** Elizara sartzen zen eta ordura arte amak ezin zuen etxetik irten.
10. **Amak irten behar bazuen nola ateratzen zen etxetik?** Teila buruan ipinita.
11. **Umea pixka bat bizkortzean zer egiten zuten emakumeek?** Inguruko emakume guztiak biltzen ziren eta orduan jartzen zuten askaria (merienda).
12. **Nola deitzen zioten askari berezi honi?** “Martopilak”, “Atsolorra”.
13. **Noiz egiten zen jaioberriarekin askari berezi hau?** Haurra jaio eta handik hamabost egunera edo horrela. Auzoko emakume denak bildu eta askaria izaten zen.
14. **Denek eramaten al zuten zerbati askarira?** Bai
15. **Zeintzuk etortzen ziren meriendatzera?** Auzoko andre/atso guztiak etortzen ziren jaioberriaren etxera. Bisita egiten zuten, ahal zutena ematen zuten, beraien gauzak egiten zituzten eta… “Atsolorra”.
16. **Zein opari egiten zizkioten jaioberriari?** Erropatxoa, dirua… denek ekartzen zuten zerbait.
17. **Gizonak joaten al ziren?** Ez. Emakumeak bakarrik.
18. **Zer egiten zuten emakumeek askari horretan?** Irrintzika eta ibiltzen ziren.

9. Hileta-errituak II. Hilarriak eta argizaiolak (Ikus-entzunezkoa, 5 min.)

San Telmo Museoko erakusketa iraunkorrean, behe solairuan, Izpiritualtasun zeinuak atalean, ikusgai dagoen ikus-entzunezkoa aztertu dezakezue. Ikusi bideoa eta galderak erantzun: https://youtu.be/cX56ocl2B9s

Galdera proposamena:

1. **Noizkoak dira Euskal Herrian topa ditzakegun hileta-monumentu zaharrenak?** Megalitikoak
2. **Zein da ezagunena?** Trikuharria
3. **Hilarriek zer seinalatzen dute?** Ehorzketa lekua
4. **Zein forma dute hilarriek?** Disko forma
5. **Eta oinarria?** Trapezoide forma
6. **Zerez eginak dira hilarriak?** Harriz
7. **Zein ikur dituzte hilarri zaharrenek?** Eguzki formako ikurrak
8. **Ondoren zein sinbolo gehitu ziren?** Kristauak
9. **Ikur horiek zer adierazten dute?** Hildakoaren ogibidea
10. **Erdi Aroan, Kristautasunaren eraginez, hildakoak santuen edo leku sakratuen ondoan lurperatzen zituzten? Zergatik?** Hildakoaren arima zerura iristen laguntzeko
11. **Non kokatzen ziren hilarriak?** Elizatik kanpo
12. **Eta zeintzuk ehorzten ziren elizaren barruan?** Gizartearen hierarkian gorago zeuden pertsonak: nobleak, erregeak, e.a.
13. **Erdi Aro amaieran eliza barruan zorua zatitu zen eta familia bakoitzari zati bat eman zitzaion. Zertarako?** Familia bakoitzak ehorzleku bat izan zezan.
14. **Zer egiten zer ehozleku horretan?** Erritu ezberdinak
15. **Zein eskaintza mota egiten ziren?** Haragi eskaintzak, diru eta ogi eta argi eskaintzak, batez ere.
16. **Nola egiten ziren argi eskaintzak?** Argizaiolaren bidez.
17. **Zer da argizaiola?** Argizariz inguratutako ohola.
18. **Zer da jarlekua?** Etxekoandrea errezatzeko hilobi gainean jartzen zuen lekua.
19. **Zeini egiten zizkion opariak etxekoandreak?** Etxeko eta auzoko hildakoei. Honela elkartasuna azaltzen zuen.
20. **Noiz pizten dute argizaiola?** Igandero

21. **Zergatik?** Hildakoentzako oroimenez delako. Argia hildakoarentzat da.
22. **Non daude gizonak?** Bankuetan. Eta emakumeak? Hilobiaren gainean eserita argizaiolarekin.
23. **Nola sartzen ziren elizan emakumeak norbait hiltzean?** Beltzez jantzita eta mantalina luzea zutela belaunetaraino.
24. **Noiz debekatu zuten elizan ehorzketa fisikoak egitera?** XIX. mende hasieran
25. **Non hilobiratzen zituzten orduan?** Elizaren kanpoaldean egindako hilerrietan
26. **Nolakoa izan da Gipuzkoan argizaiolaren oholaren forma?** Gizakiaren itxurakoa
27. **Zer irudikatzen du oholak?** Persona
28. **Zer irudikatzen oholak inguratzen duen argizariak?** Hildakoaren arima bizia
29. **Zer da argizaioletan zein hilarrietan topa dezakegun ohiko ikurra?** Lauburu gurutzea edo eguzkiaren irudikapena
30. **Argia eta eguzkia zeren sinbolo izan dira beti?** Jainkotasunaren, biziaren eta betikotasunaren sinbolo izan dira beti.

10. Erakusketako guneen eta edukien zehaztapena (planoa)

BEHE SOLAIRUA

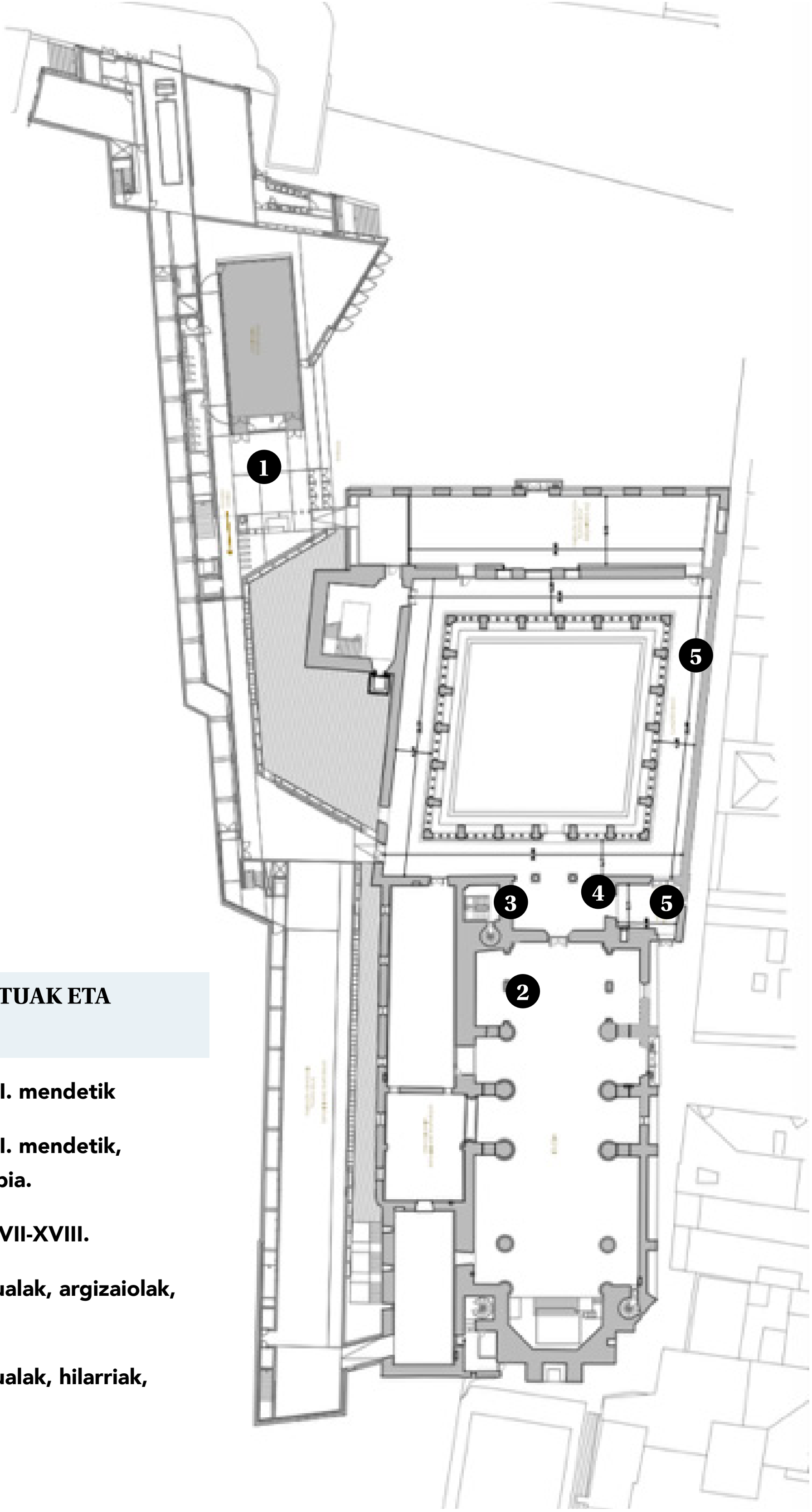

EDUKIAK, OBJEKTUAK ETA GARAIA

1. **Museoa bizirik XVI. mendetik**
2. **Museoa bizirik XVI. mendetik, fundatzaileen hilobia.**
3. **Oroitarriak, XVI-XVII-XVIII.**
4. **Euskal hileta-erritualak, argizaiolak, XIII-XIX.**
5. **Euskal hileta-erritualak, hilarriak, XIII-XIX.**

1. SOLAIRUA

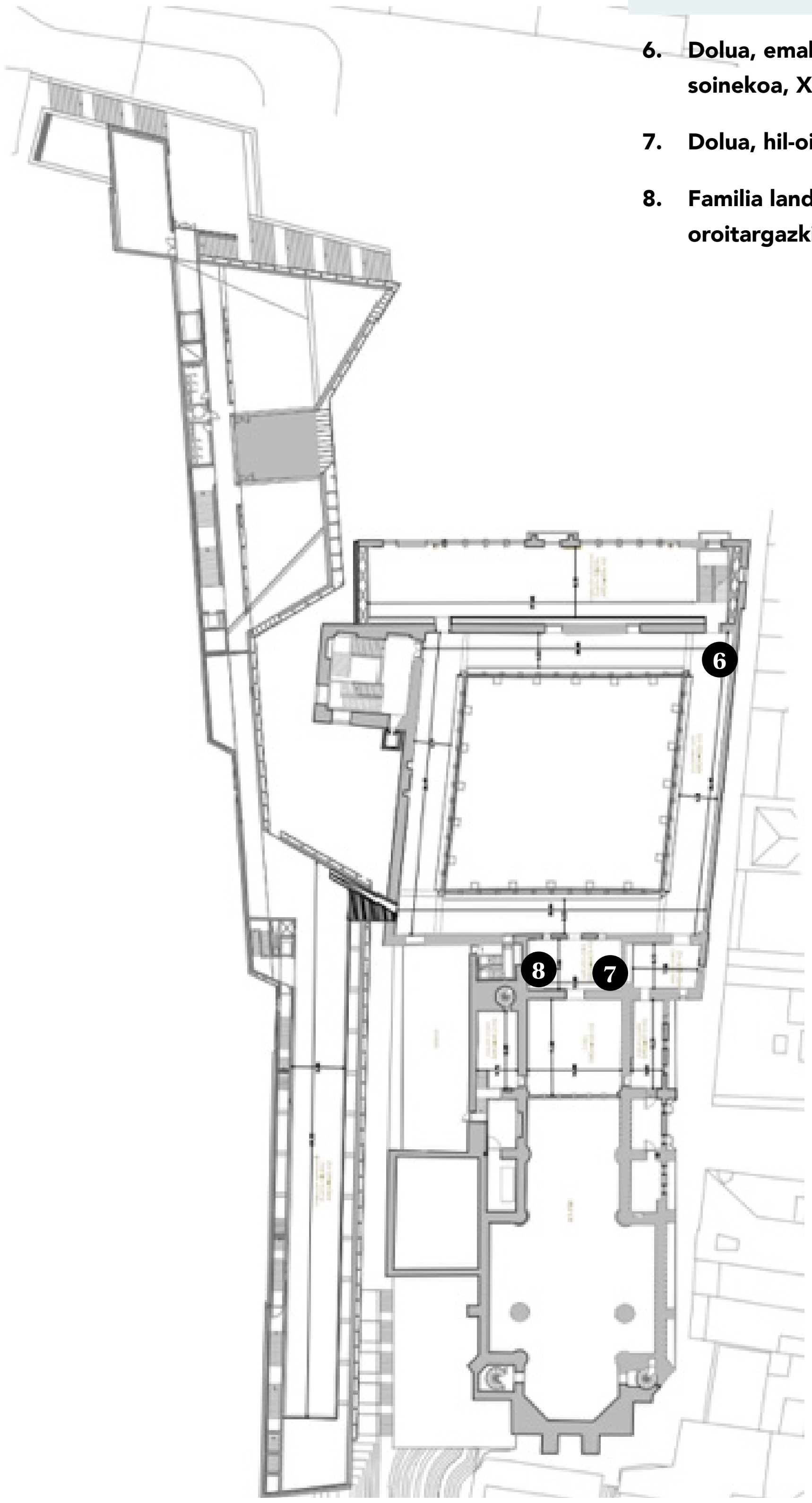

EDUKIAK, OBJEKTUAK ETA GARAIA

6. **Dolua, emakumearen alargun soinekoa, XX.**
7. **Dolua, hil-oihala, XIX.**
8. **Familia landa-eremuan, oroitargazkiak, XIX-XX.**

11. STM bizirik XVI. mendetik

Postalak

Alonso de Idiakezen hilobia

XX. mendea
Argazkia
San Telmo Museoa

Sepultura de Alonso de Idiakez

Siglo XX
Fotografía
Museo San Telmo

Gracia de Olazabalen hilobia

XX. mendea
Argazkia
San Telmo Museoa

Sepultura de Gracia de Olazabal

Siglo XX
Fotografía
Museo San Telmo

San Telmo Museoko Sarrera zaharra

XX. mendea
Argazkia
San Telmo Museoa

Antigua entrada al Museo San Telmo

Siglo XX
Fotografía
Museo San Telmo

San Telmo

XVI. mendea
Olio-taula
San Telmo Museoa

San Telmo

Siglo XVI
Óleo tabla
Museo San Telmo

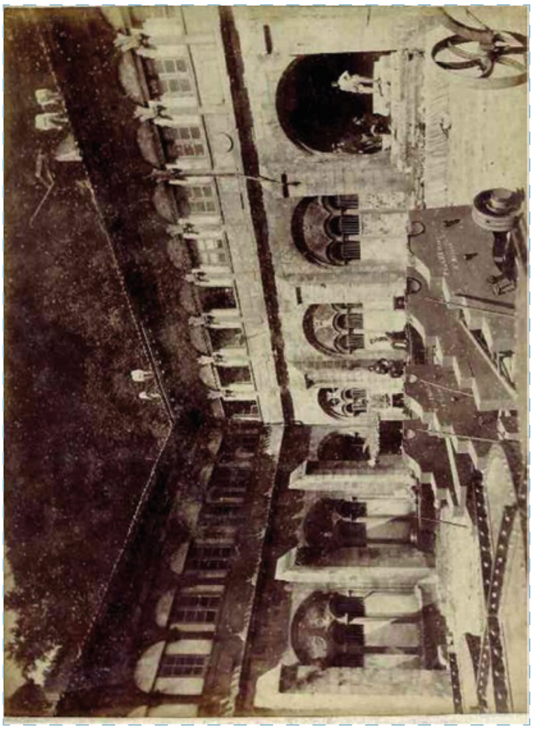

San Telmoko klaustroa

XIX. mendea
Papera
San Telmo Museoa

Claustro del Museo San Telmo

Siglo XIX
Papel
Museo San Telmo

San Telmo Museoko eliza

XIX. mendea
Papera
San Telmo Museoa

Iglesia del Museo San Telmo

Siglo XIX
Papel
Museo San Telmo

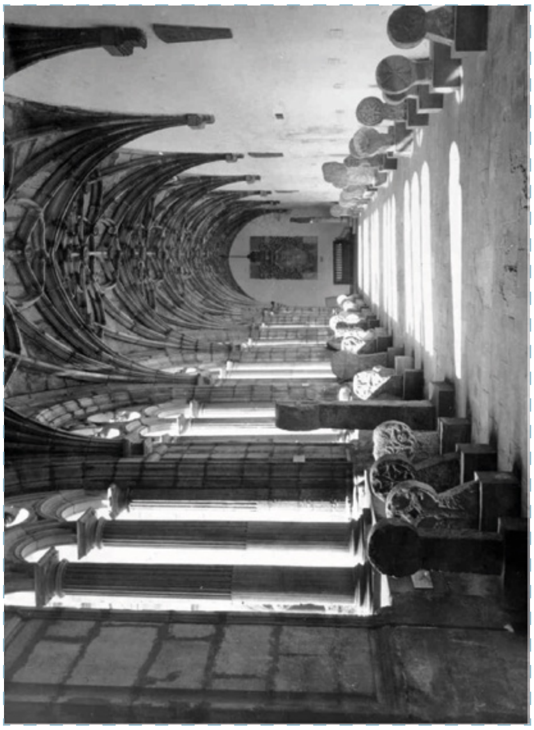

San Telmoko klaustroa

XIX. mendea
Argazkia
San Telmo Museoa

Claustro del Museo San Telmo

Siglo XIX
Fotografía
Museo San Telmo

San Telmo Museoa

XXI. mendea
Argazkia
San Telmo Museoa

Museo san Telmo

Siglo XXI
Fotografía
Museo San Telmo

12. Oroitzeko harria.

Hauexek dira bisitan zehar lantzen ditugun oroitarriak

1. Joan Domingo de Oiza (c.a. 1680-1750)

Joan Domingo de Oiza prokuradorea izan zen, herri interesen defentsarekin lotutako ofizioa. Bere garaiko lege batzuen aurka agertu zenez, 80 egunez kartzelara eraman zuten, herriaren matxinada eragitea leporatu ziotelako. Sei urte geroago, hiriko epaimahai nagusi aukeratu zuten.

2. Joseph de Carrion (Donostia, c.a. 1690-1740)

Eskribaua izan zen, ofiziotzat dokumentuak kopiatu edo idaztea zuen gizona. 1724an okupatu zuen ofizio hau, aitak uko egin ondoren.

3. Bernardo de Aguirre (Donostia, c.a. 1600-1674)

Kapitaina izan zen, merkataria, eta Ternuan (Kanada) arrantzan lagundu zuen. Europako negozio gizonekin harremana izan zuen, eta hainbat etxe eta baserri zituen. Donostiako alkatea eta Gipuzkoako Ahaldun Nagusia izan zen.

4. Bernarda de Goicoechea (XVIII. mendea)

Hari buruz bakarrik dakigu Hondarribiko bere ahizpa bizilagunak iraintzeagatik zigortu zutela. Haren oroitarrian burezur bat ikusten dugu, heriotza irudikatzen duena. XVII. mendean zehar oso ohikoa izan zen ikurra.

5. Joan de ARBELAIZ (Donostia, 1560-1629)

Errege armaden kutxazaina, alkatea eta Inkisizioaren idazkaria izan zen.

6. Joan Perez de Aguirre (Donostia, ca. 1595-1633)

Arrantzan, merkataritzan eta politikan aritu zen.

7. Juan Antonio de Zabaleta (XVIII. mendea)

Hainbat itsasontziren kapitaina izan zen eta nabigatzeko trebezia erakutsi zuen.

1

OROITARRIA

XVII. mendea
Harria
San Telmo Museoa

LÁPIDA

Siglo XVII
Piedra
Museo San Telmo

2

OROITARRIA

XVII. mendea
Harria
San Telmo Museoa

LÁPIDA

Siglo XVII
Piedra
Museo San Telmo

3

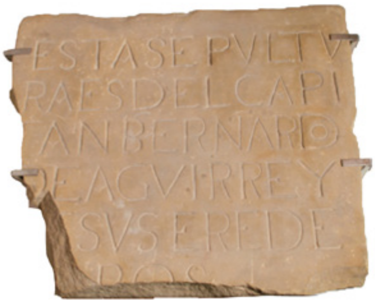

OROITARRIA

XVII. mendea
Harria
San Telmo Museoa

LÁPIDA

Siglo XVII
Piedra
Museo San Telmo

4

OROITARRIA

XVIII. mendea
Harria
San Telmo Museoa

LÁPIDA

Siglo XVIII
Piedra
Museo San Telmo

5

OROITARRIA

XVI. mendea
Harria
San Telmo Museoa

LÁPIDA

Siglo XVI
Piedra
Museo San Telmo

6

OROITARRIA

XVI. mendea
Harria
San Telmo Museoa

LÁPIDA

Siglo XVI
Piedra
Museo San Telmo

7

OROITARRIA

XVIII. mendea
Harria
San Telmo Museoa

LÁPIDA

Siglo XVIII
Piedra
Museo San Telmo

13. Argi eta ohol

Hauxek dira bisitan lantzen ditugun argizaiolen argazkiak

ARGIZAIOLA

Zura eta argizaria
San Telmo Museoa

ARGIZAIOLA

Madera y cera
Museo San Telmo

ARGIZAIOLA

Zura eta argizaria
San Telmo Museoa

ARGIZAIOLA

Madera y cera
Museo San Telmo

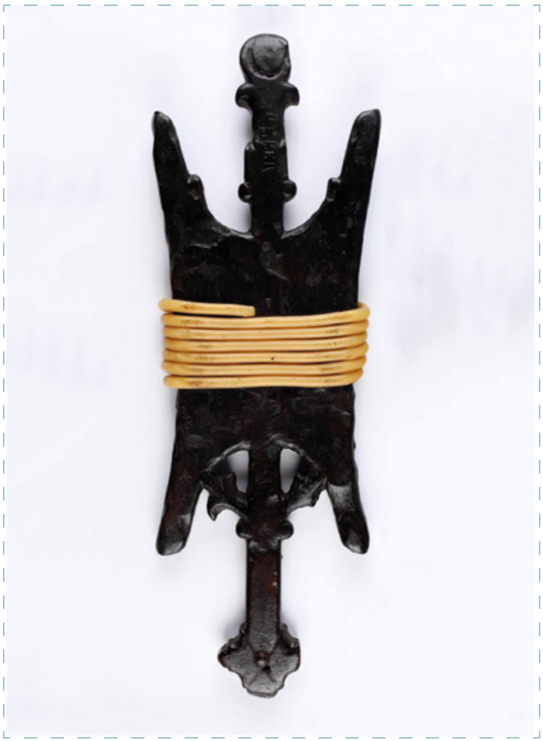

ARGIZAIOLA

Zura eta argizaria
San Telmo Museoa

ARGIZAIOLA

Madera y cera
Museo San Telmo

ARGIZAIOLA

Zura eta argizaria
San Telmo Museoa

ARGIZAIOLA

Madera y cera
Museo San Telmo

ARGIZAIOLA

Zura eta argizaria
San Telmo Museoa

ARGIZAIOLA

Madera y cera
Museo San Telmo

ARGIZAIOLA

Zura eta argizaria
San Telmo Museoa

ARGIZAIOLA

Madera y cera
Museo San Telmo

ARGIZAIOLA

Zura eta argizaria
San Telmo Museoa

ARGIZAIOLA

Madera y cera
Museo San Telmo

14. Hil eta harri

Hauxek dira ibilbidean lantzen ditugun hilarrien argazkiak

HILARRIA

Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Piedra
Museo San Telmo

HILARRIA

XIV-XVI.mendea
Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo XIV-XVI
Piedra
Museo San Telmo

HILARRIA

Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Piedra
Museo San Telmo

HILARRIA

XIV-XVI.mendea
Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo XIV-XVI
Piedra
Museo San Telmo

HILARRIA

XVI.mendea
Harria
Inskripzioa "OGER DE URSUA"
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo XVI.
Piedra
Inscripción "OGER DE URSUA"
Museo San Telmo

HILARRIA

Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Piedra
Museo San Telmo

HILARRIA

XVII-XVIII.mendea
Harria
Inskripzioa "IVAN LOPE"
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo XVII-XVIII
Piedra
Inscripción "IVAN LOPE"
Museo San Telmo

HILARRIA

XV.mendea
Harria
Inskripzioa "I.H.S."
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo XV
Piedra
Inscripción "I.H.S."
Museo San Telmo

HILARRIA

XII-XIV.mendea
Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo XII-XIV
Piedra
Museo San Telmo

HILARRIA

XIV-XVI.mendea
Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo XIV-XVI
Piedra
Museo San Telmo

HILARRIA

II-I. mendea K.a.
Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo II-I. a. C.
Piedra
Museo San Telmo

HILARRIA

II-III. mendea
Harria
Inskripzioa
"D(iis) M(anibus) FI(lio) SVI / P(ecunia) S(ua)
P(ia) M(ater) A(annorum) VIIII F(ecit)".
"D(iis) M(anibus) FI(lio) SVI / P(ecuria) S(ua)
P(lus) M(inus) A(annorum) VIII LEO".
San Telmo Museoa

ESTELA

Siglo II-III
Piedra
Inscripción
"D(iis) M(anibus) FI(lio) SVI / P(ecunia) S(ua)
P(ia) M(ater) A(annorum) VIIII F(ecit)".
"D(iis) M(anibus) FI(lio) SVI / P(ecuria) S(ua)
P(lus) M(inus) A(annorum) VIII LEO".
Museo San Telmo

HILARRIA

Erromatar aurrekoa
Harria
San Telmo Museoa

ESTELA

Prerromana
Piedra
Museo San Telmo

15. Hamarrena eta salbazioa

HAMARRENETARAKO KUTXA

Haritz-egurra
San Telmo Museoa

ARCÓN DE DIEZMOS

Madera de roble
Museo San Telmo

16. Dena beltz

ANDRE-JANTZIA

XIX. mendea
Oihala
San Telmo Museoa

VESTIDO

Siglo XIX
Tela
Museo San Telmo

17. Hil eta oihal

HIL-OIHALA

Lihoa
San Telmo Museoa

SUDARIO

Lino
Museo San Telmo

18. Euskal Erritualen azterketa: puzzlearen muntaia edo antzespena.

1/ Trikuharria

Harlauzaz eginiko ehorzketak ziren. Barruan familiako kide ezberdinak ehorzten ziren, batzuk bestearen jarraian, Gorputzak albotik etzanda zeudela jartzen ziren hankak jasota eta tolestuta zituztela. Barruan hornidurak, puntzoiak, keramikazko ontziak e.a. jartzen zituzten.

1/ Dolmen

Eran los enterramientos colectivos en cubiertas por losas de piedra. Se enterraban a varias personas, unos seguidas de otras. Los cuerpos eran colocados de lateral con las piernas flexionadas y recogidas. Solían añadir adornos, puntas de flecha, vasijas de cerámica o punzones.

4/ Elizabidea

Etxeko norbait hiltzean hilotza elizara eramaten zen baserria eta eliza lotzen zituen bide zehatz batetik. Baserri bakoitzak berea zuen.

4/ Camino de la iglesia

Al morir alguien había un camino especifíco para llevar el cadáver del caserío a la iglesia. Cada caserío tenía el suyo propio.

2/ Etxea eta sua

Sua da etxea babesteko elementua eta hildakoen munduarekin lotura. Horregatik, etxeko leku garrantzitsuena da sukaldea edo suaren aldea.

2/ La casa y el fuego

El fuego es el elemeno protector y representa la unión con el mundo de los difuntos. Por eso, el hogar o "sukalde" (el lado del fuego) es el lugar más importante de la casa.

3/ Ehorzketak:

Etxean egiten ziren lehen ehorzketak XIII. menderaino. Ondoren, elizetan egiten hasi ziren.

3/ Enterramientos

Primeros enterramientos en la casa hasta el siglo XIII, que se trasladan al interior de la iglesia.

5/ Argizaiola:

Etxeko sua (sukaldea) elizako jarlekura pasa ahal izateko Argizaiola sortu zen. Honek eramango du etxeko sua elizara.

5/ Argizaiola

Ante la necesidad de trasladar el fuego del hogar o sepultura al jarleku de la iglesia, surge la Argizaiola como elemento portador del fuego simbólico del hogar a la iglesia.

6/ Jarlekua

XIII. mendetik aurrera, ehorzketak elizaren barnealdean egiterakoan, baserri bakoitzak bere hilobia zuen eta bere hildakoen alde otoitz egiteko lekua.

6/ Jarleku

Cuando los enterramientos se realizaban en el interior de la iglesia, a partir del siglo XIII, cada caserio tenía su propia tumba y un lugar para rezar a sus difuntos.

7/ Hilerria

Elizaren kanpoaldera pasa ziren ehorzketak XVIII. mendean. Baserri bakoitzak bere hilobia izan zuen.

7/ Cementerio

Los enterramientos pasaron al exterior de la iglesia en el siglo XVIII. Cada caserío tenía su propia tumba.

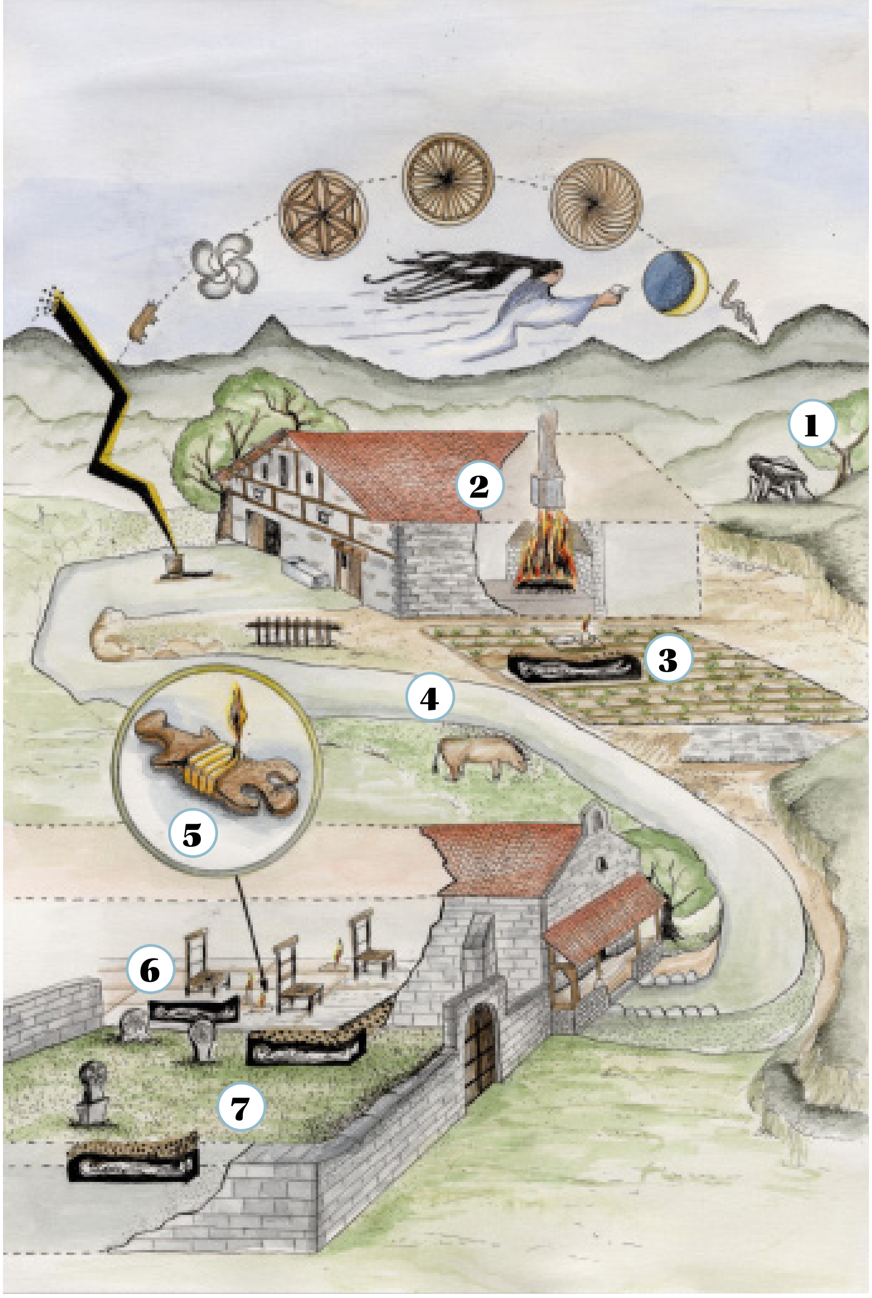

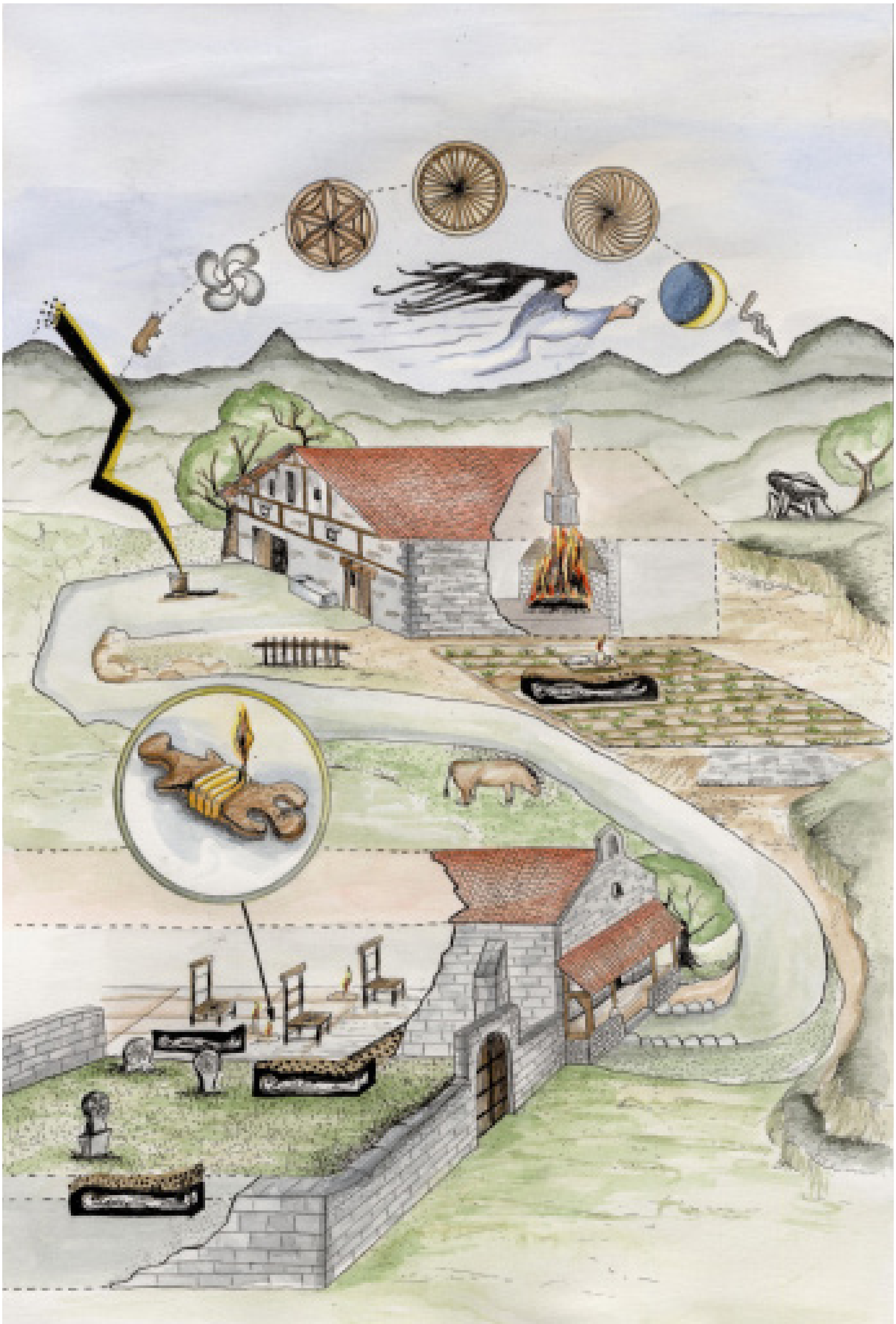

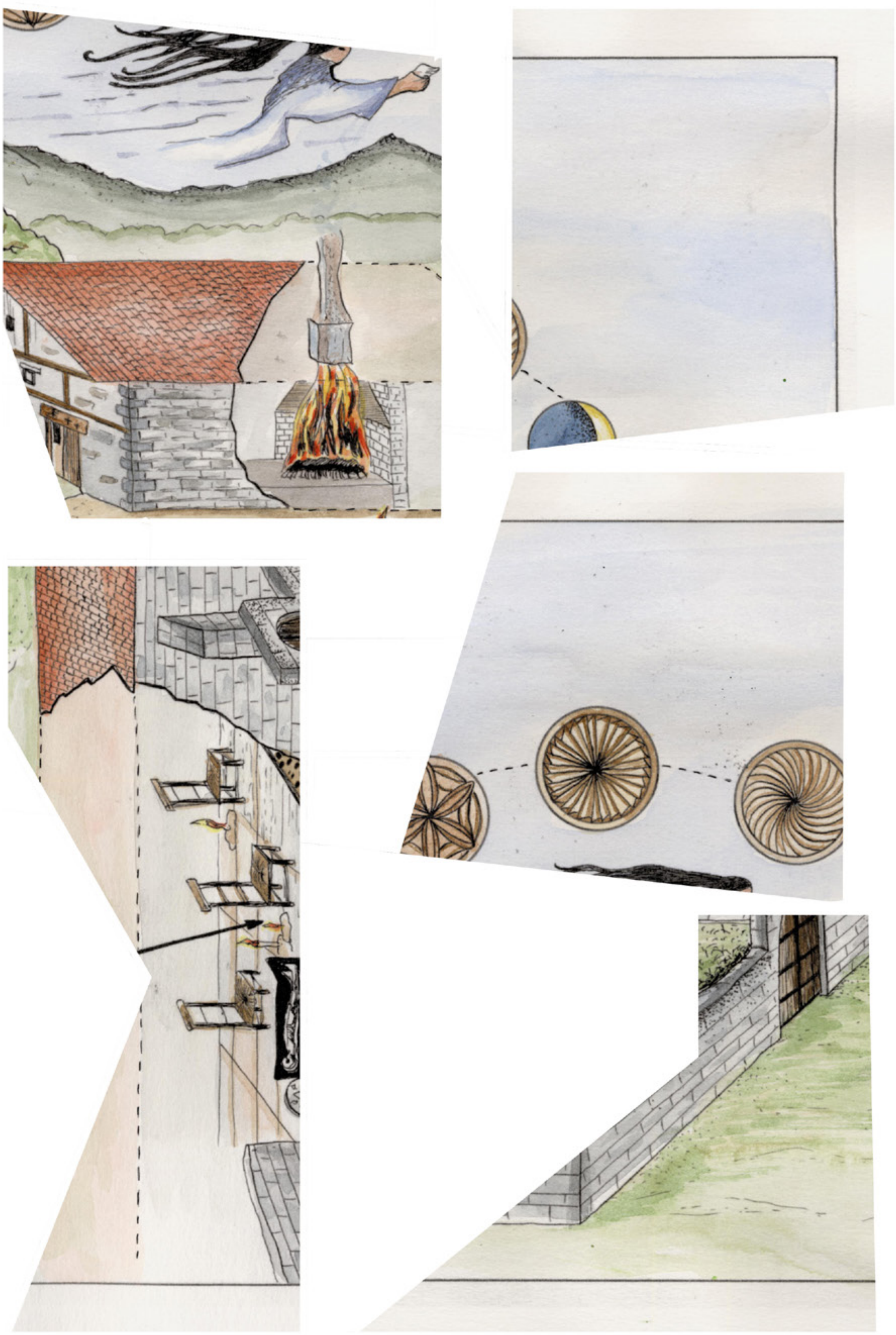

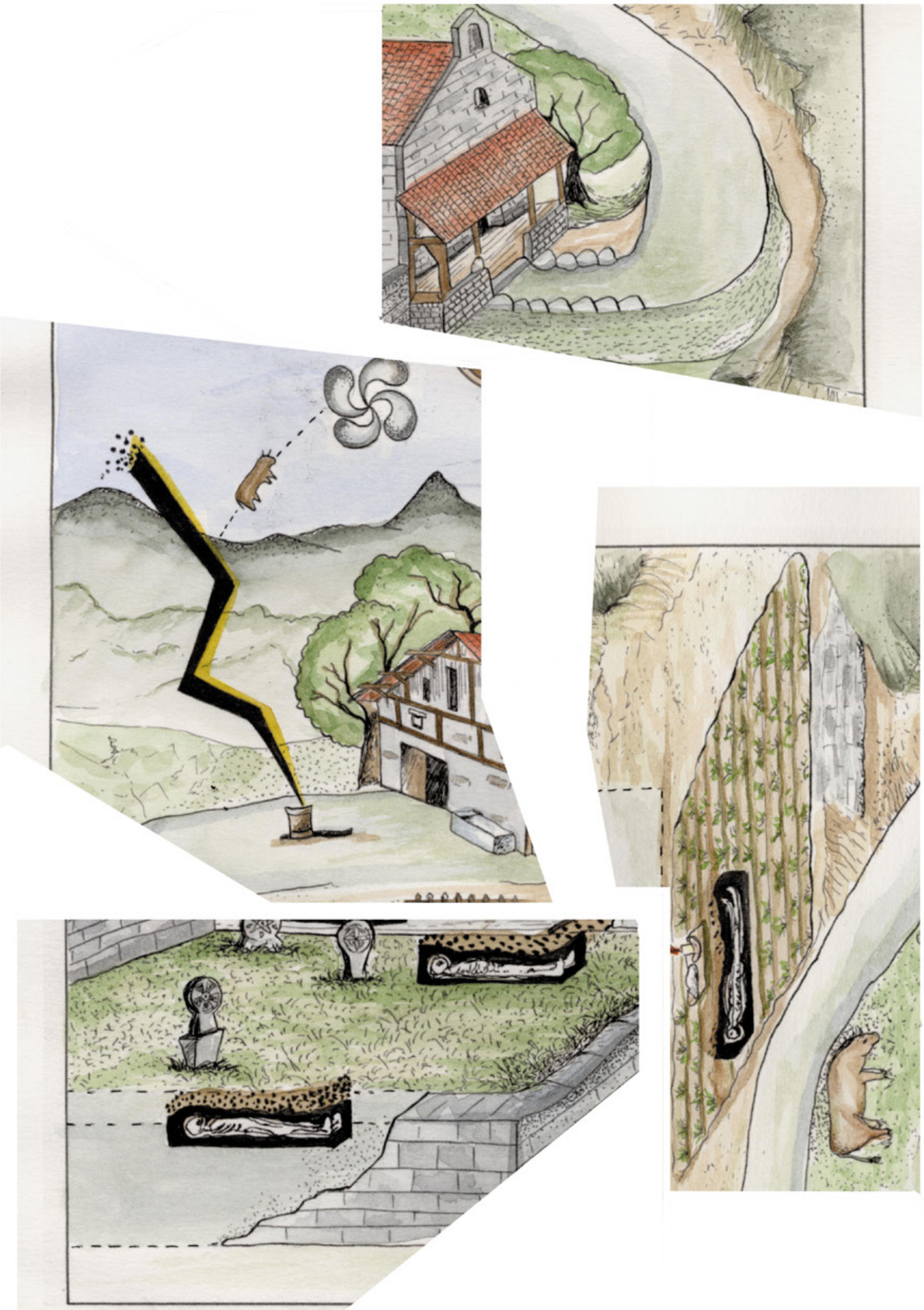

19. Hilarriak egitea: asmatu prozesua. Kromoak eta posterra.

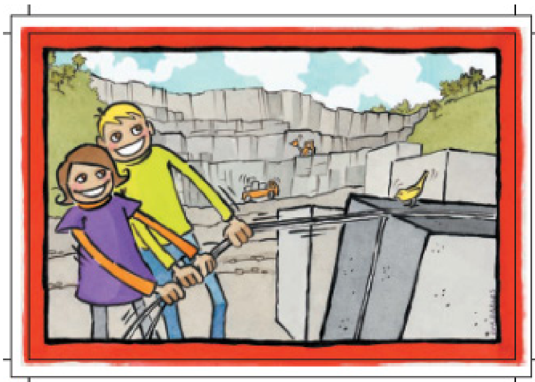

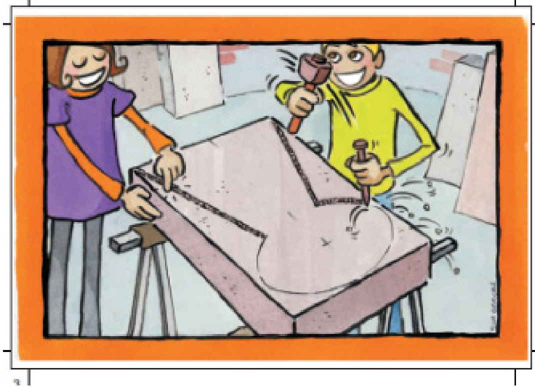

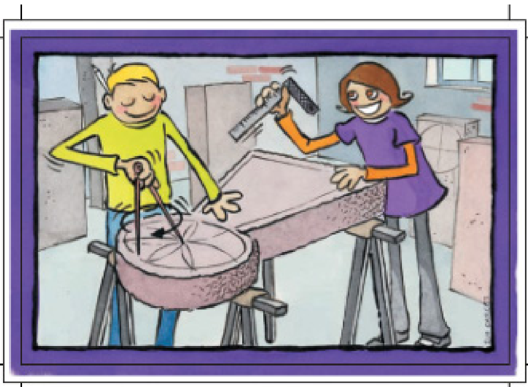

10

2

10

2

7

9

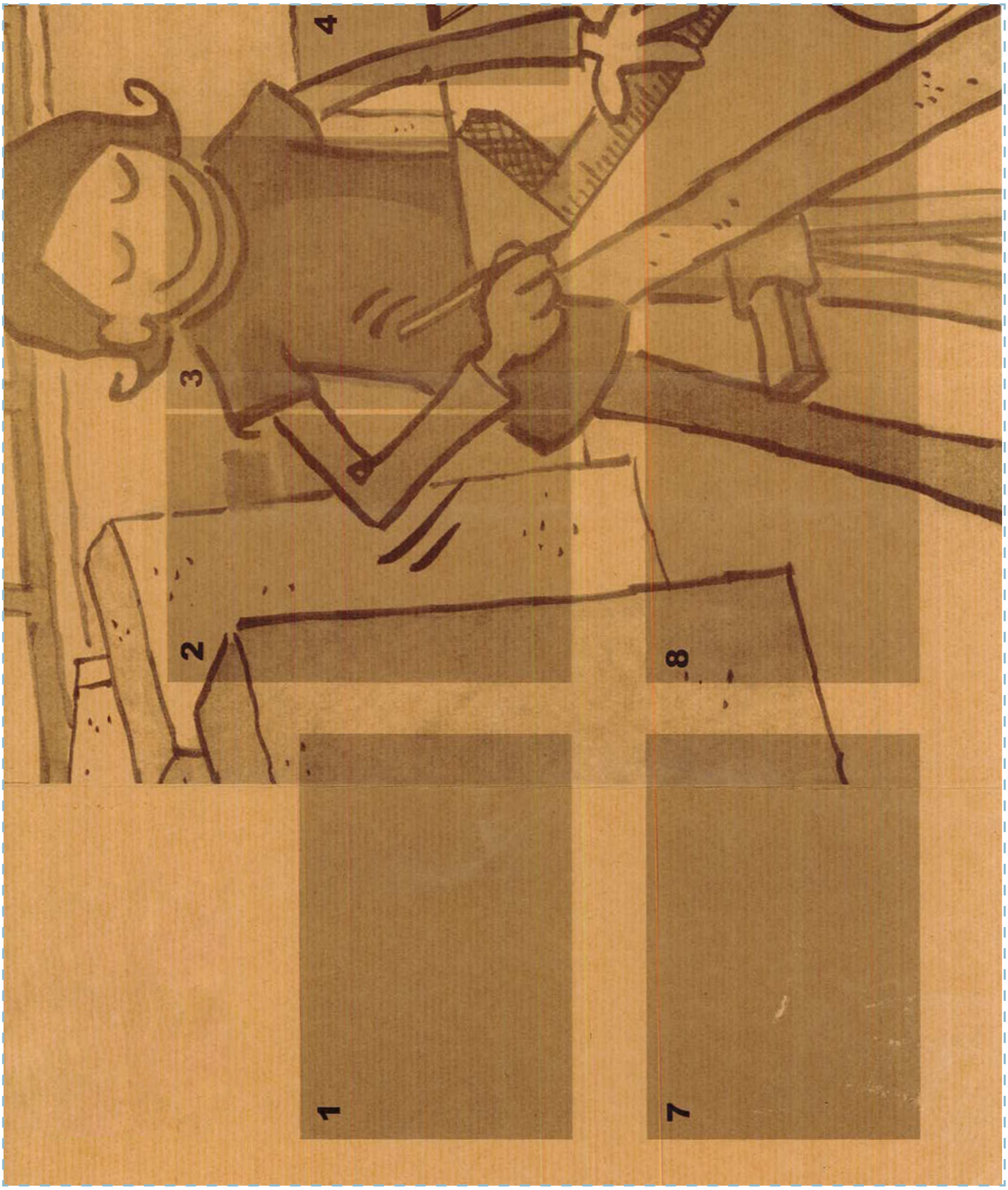

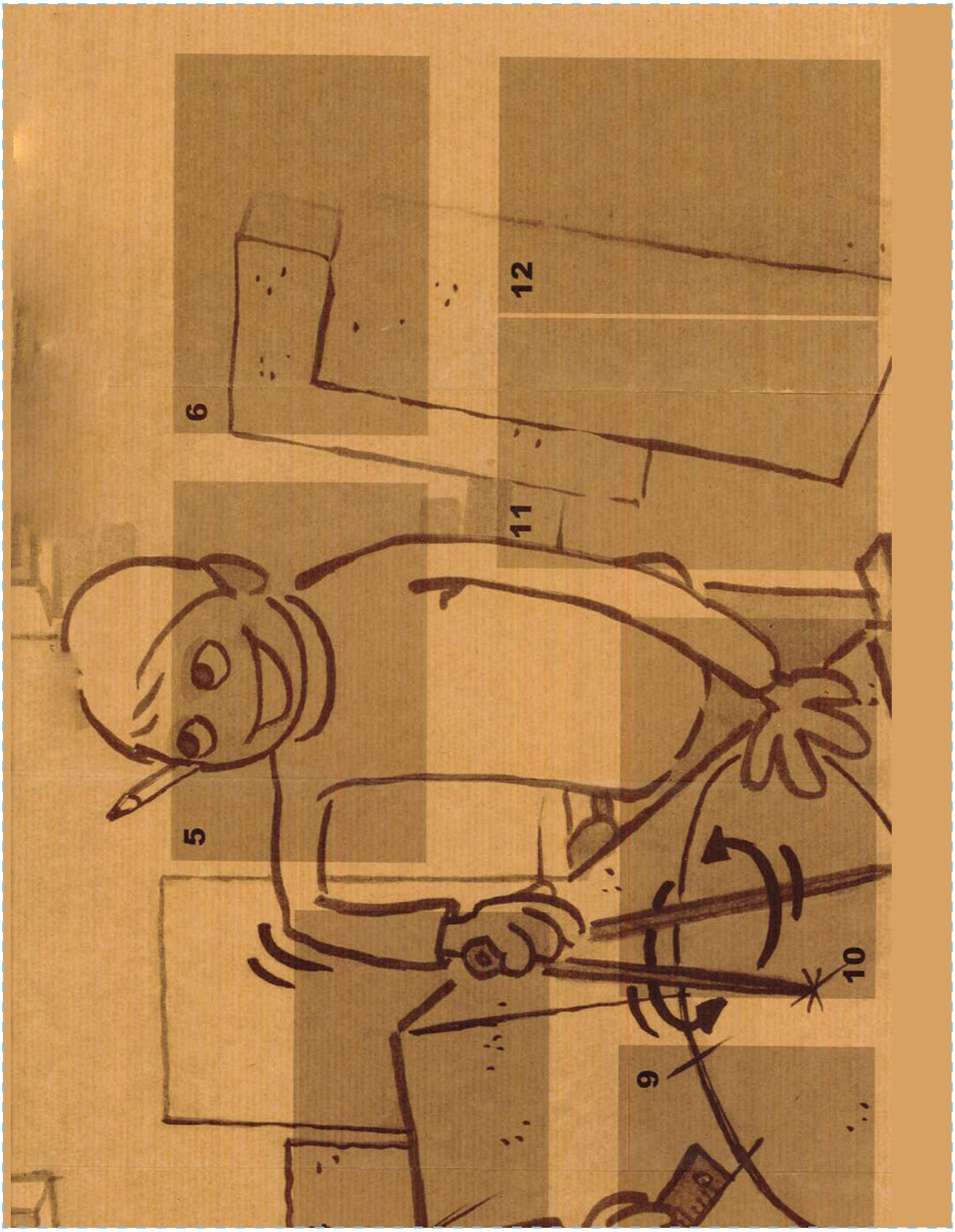
5
6
9
10
11
12

20. Hilarria-pizza: sortu zure hilarria.

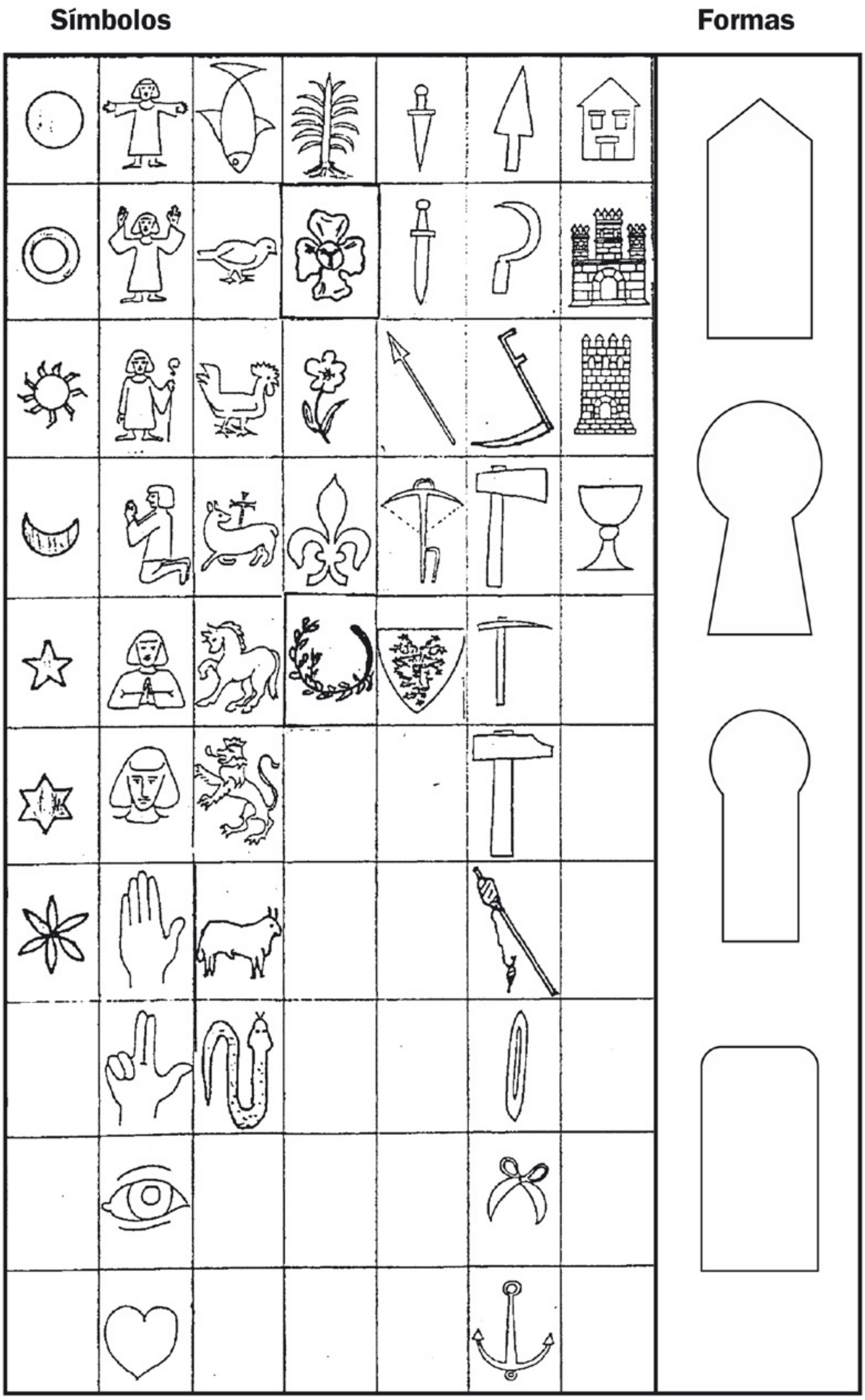

Hilarria marrazteko erretikula.

21. Argizaiola: sortu zurea

Ariketa honen bitartez ikasleek beraien argizaiola sortu ahal izango dute. Sormen lan hau bidimentsionala zein hirudimentsionala izan daiteke. Hortaz, lana marrazkia, collage, margoak erabiliz egin ahal izango dute edo plastilina zein buztina erabiliz, adibidez. Taldearen arduradunak aukera dezake zein den sormen lana bideratzeko aukerarik egokiena.

Horretarako baliabide ezberdinak izango ditugu:

- Erretikula bat.

- Museoko bildumetatik aukeratutako 6 argazki.

- Museotako hilarrien 6 marrazki.

ARGAZKIAK:

MARRAZKIAK:

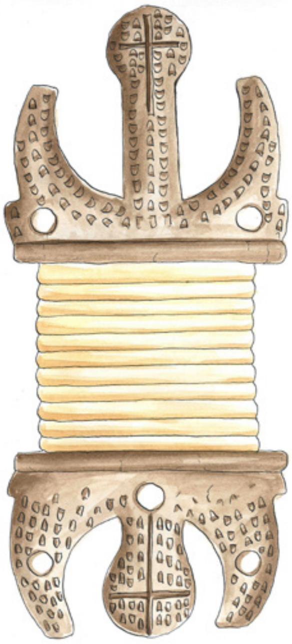

Argizaiola marrazteko erretikula.

22. Ba al zenekien? jokoa

Taldea bi azpitaldetan banatu beharko dugu. Talde bakoitzak galdera bat egingo dio besteari. Asmatzen badu, hilarriaren kuadrantean jarriko du galderari dagokion zenbakia eta asmatzen ez badu, ez. Hilarriaren lau koadranteak lau zenbakiekin betezen dituen lehenak irabaziko du.

Materiala: galderak, lau zenbakien txartelak (1,2,3,4) eta hilarri baten silueta lau koadranteekin.

GALDERAK:

Negritan daude erantzun zuzenak. Batzuetan, erantzun bat baino gehiago posible da.

1/ Harkutxa / Dolmenak

Lurperatze kolektiboak egiten ziren bertan

- **Neolitoa (K.a. 3. milurtekoa)**
- Paleolitoa (K.a. 3.000.000- 10.000)
- Brontze Aroa (K.a. 2500-1.000)

Gorputzak jartzen zituzten

- **Elkarren segidan**
- Bata bestearen gainean
- Bata bestearengandik bereiztuta

Hildakoarekin batera lurperatzen zituzten

- Animaliak
- Jakiak
- **Apaingarriak, gezi-muturrak, zeramikazko ontziak, puntzoiak, e.a.**

2/ Argizaiola

Zertarako erabiltzen ziren?

- Baserria argiztatzeko
- **Ehorzketak baserritik elizetara pasatzerakoan elizan, hilobiaren gainean, jartzen zen ohola zen hildakoen alde otoitz egiteko.**
- Sukaldatzeko

2/ Argizaiola

Zeinek erabiltzen zuen?

- Gizonezkoak
- **Emakumearen ardura zen familiako hildakoen alde otoitz egitea. Horretarako, argizaria piztu eta baserri bakoitzak zuen jarlekuaren gainean, ogien eskaintza egiten zuen zamaua izeneko zapi baten gainean.**
- Haurrak

3/ Hilarriak

Hildakoen gorputzak lurperatzean hildakoaren omenez jartzen ziren:

- Ezkerrean
- Eskubian
- **Aurrean**

Forma anitzak izan ditzakete:

- **Disko forma**
- **Lauki luzea**
- Hiruki forma

4/ Errausketa-urnak

Hilotzak erretzen hasi ziren lehenak izan ziren

- **Erromatarrak**
- Greziarrak
- Egipziarrak

Egun, errautsak gordetzen dira:

- **Etxean**
- **Familiaren hobian**
- **Hilerrietako hortako prestatutako lekuetan**

5/ Hilerria

Euskal Herrian ehorzten ziren hildakoak

- **Baserriko lur sailan**
- Baratzan
- Baserriko ukuiluan

Bataiatu gabeko haurrak ehorzten ziren

- **Teilen artean, baserriko teilatuaren babespean**
- Lurrean, zuhaitzen enborren artean
- Lurrean, harrien artean

Elizan familia bakoitzak zuen bere

- **Hilobia**
- Jarlekua
- Argizaiola

6/ Hil-beila

Hil ondoren,

- **Hildakoaren etxean egiten zen**
- Elizan egiten zen
- Herriko frontoian egiten zen

Nortzuk parte hartzen zuten?

- Laneko lagunak
- **Familiako kideak, lagunak eta auzokideak**
- Etxeko animaliak

Zer egiten zuten?

- Jan eta edan
- **Familiarekin egon eta errezatu**
- Dantza

7/ Hileta-segizioa

Zer da?

- **Behin betiko hildakoa agurtu aurreko erritua**
- Hildakoari eskainitako oroigarria
- Hildakoari eskainitako abestia

Zer egiten da?

- Hildakoarekin batera egon hil arte.
- **Hildakoarekin batera etxetik, elizatik edo beilatokitik hilerrira edo errausketa-lekura joatea denak elkarrekin edo talde txikian.**
- Hildakoaren familiarekin abestu.

8/ Hiletak

Zertarako ziren?

- **Hildakoaren arima salbatzea zen helburu, hau da, erlijio kristauaren arabera hilezkorra den gizakiaren atal bakarra**
- Familako kideak jasotzen dute lagunen eta ingurukoen elkartasuna
- Hildakoaren omenez egindako otoitzak

9/ Kanpaiak

Zertarako erabiltzen ziren?

- **Eguneroko bizitzan abisuak jendeari emateko**
- **Herri bateko heriotzaren berri emateko**
- Herriko kontzertuetan

Nola jotzen ziren?

- Beti berdin jotzen ziren.
- **Ez ziren berdin jotzen. Hildakoa haurra edo heldua, gizona edo emakumea baziren, ezberdin jotzen ziren.**
- Urtaroaren arabera ezberdin jotzen ziren.

10/ Eresiak

- Hileta-jantziak dira.
- **Emakumeak abestutako hileta-abesti herritarrak dira**
- Hiletetan erabiltzen diren eserleku bereziak dira

11/ Dolu-jantziak

Doluaren adierazle gure kulturan da

- **Beltza**
- Gorria
- Txuria

Zeintzuk janzten ziren beltzez?

- **Emakumeak**
- Haurrak
- Gizonezkoak *

* Gizonak bakarrik hildakoaren gorputza etxetik kanposantura zeramatela janzten ziren beltzez

Zenbat denbora egoten ziren emakumeak beltzez jantzita?

- Hilabete bat
- **Bi urte**
- Aste bat

Dolu zorrotzaren ondoren, dolu erdia edo arindua hasten zuten. Nola janzten ziren orduan?

- **Grisa, zuria edo morea erabil zezaketen.**
- Horiz
- Gorriz

12/ Dolu-bitxiak

XIX. mendean egiten ziren bitxiak hildakoaren

- Hezurrekin
- Arroparekin
- **Ilearekin**

Bitxiak ezberdinak ziren:

- **Aberatsa edo behartsuentzat baziren: atxabitxiarekin egiten ziren -garestia- edo beira eta ebonitarekin -merkeagoak-**
- Kalean edo etxean erabiltzeko baziren
- Helduentzako edo haurrentzako baziren

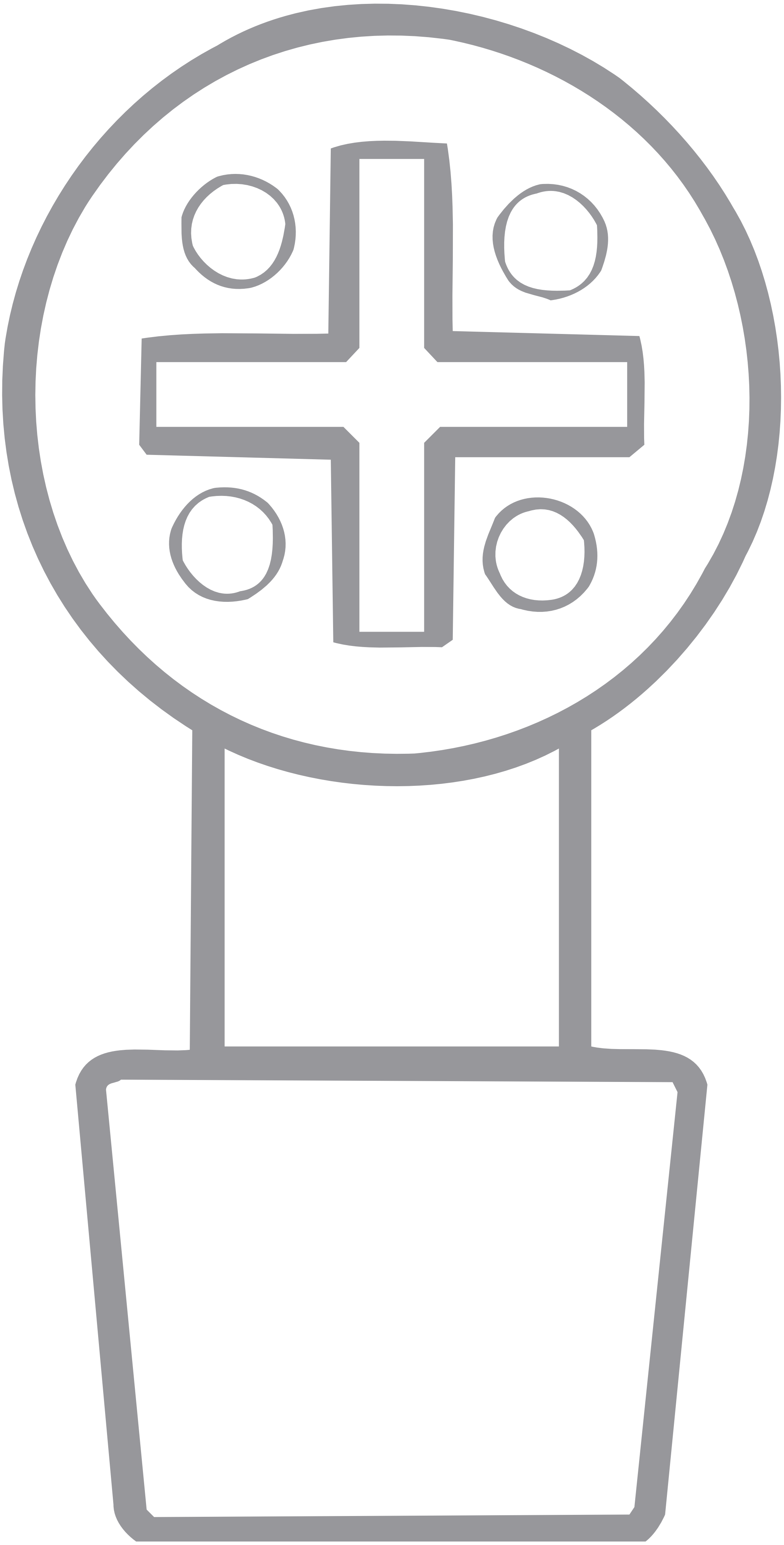

1

2

3

4

23. Bizi-testamentua. Karta-jokoa.

Ikasleekin kontzeptu honen inguruan hausnartzeko aukera emango dizuegu.

Honetarako, esteka honetan topa dezakezuen karta-jokoa erabiliko dugu:

https://www.vivirconvozpropia.com/producto/en-el-final-de-mi-vidaque-es-importante-para-mi-juego-de-33-cartas/

33 kartez osatutako Karta-joko honen bitartez hausnarketa hau egin ahal izango dugu ikasleekin:

- Zer da nire bizitzaren bukaeran egin nahi dudana?
- Zer da niretzat garrantzitsua?

“Neure ahotsarekin bizi” Kartak nola erabili

Karta hauek gure bizitzaren amaieran jaso nahi genituzkeen zaintza ezberdinen inguruan hausnarketa sustatzeko dira.

Era ezberdinetan erabil daitezke:

1. Taldean

Karta-sortan dauden esaldiak irakurri eta gero, 10 karta garrantzitsuenak aukeratzen dira taldekide guztien artean adostuz. Honetarako, garrantzitsuenak eta garrantzi gutxien duten karten artean eztabaidatu beharko dute.

2. Bikoteka (bi karta-sorta)

- Pertsona batek zainketen eta tratamenduen plana eta “Aldez aurreko borondateen dokumentua” garatuko du.

- Beste pertsonak, *Ordezkari* bezala aukeratuko dugu, eta beste horren ordez plana eta dokumentua egingo du. Ordezkari bat baino gehiago egon daitezke.

Pertsona bakoitzak, berezirik, karta-sortatik kartak aukeratzen ditu.

Plana egiten duen pertsonak kartak hiru taldeetan banatzen ditu:

1.- Niretzat oso garrantzitsua

2.- Niretzat pixka bat garrantzitsua

3.- Niretzat garrantzi gutxikoa edo bat ere ez

Pertsona *Ordezkariak*, ordezkatuko duen pertsonan pentsatuz, pertsona horrek aukeratuko zituzkeen kartak hautatzen ditu aipatutako hiru irizpideen arabera:

1.- Niretzat oso garrantzitsua

2.- Niretzat pixka bat garrantzitsua

3.- Niretzat garrantzi gutxikoa edo bat ere ez

Ondoren, aukeratutako kartak zertan diren ezberdinak aztertzen dira, hau da, pertsonak aukeratutakoak eta honen ordezkariak aukeratutakoak. Honetarako bi irizpide izango ditugu kontuan:

1.- Niretzat oso garrantzitsua

3.- Niretzat garrantzi gutxikoa edo bat ere ez

Honen arabera, bakoitzaren lehentasunen inguruan azterketa egin dezakegu eta gure artean dauden berdintasunak eta ezberdinasunak agerian jarri.

Azkenik, bi partehartzaileen artean 10 esaldi garrantzitsuenak aukeratu behar dituzte aukeratu duten pertsonarentzat plana egiteko.

3. Barkarka (Bakar-jokoa)

Gutunak hiru taldeen arabera ordenatu irizpide hauen arabera:

1. Niretzat oso garrantzitsua
2. Niretzat pixka bat garrantzitsua
3. Niretzat garrantzi gutxikoa edo bat ere ez

Lehenengo taldean, aukeratu norberarentzat garrantzitsuen diren 10. Gutxiago badaude osatu 10 arte bigarren taldekoekin. Aukeratutako 10 horiek dira niretzako garrantzitsuenak.

Taldekideei azaldu beharko zaie zergatik aukeratu ditudan garrantxitsuen bezala hamar horiek. Eta berdina egin beharko dut garrantzi gutxien dutenak bezala aukeratu ditudanekin.

Karta-sortako esaldiak

1.Ni entzungo nauen norbait edukitzea

2.Hitzegin eta ulertzen nautela sentitu

3.Bizitza eta heriotzaren zentzuaz hitzegin

4.Arduratzen nauenaz hitzegin ahal izan

5.Konszientea izan bukaeraraino

6.Bakarrik ez hil

7.Nire etxean hil

8.Maite ditudan pertsonak nigandik gertu izan

9.Nire familiak nire lehentasunak ezagutu ditzala desadostasunak edo gatazkak ekiditeko

10.Nire familia nire heriotzerako prestatua egotea

11.Nire familiarentzat karga bat ez izan

12.Besteak lagundu ahal izan

13.Gai ekonomikoak konponduta izan

14.Otoitz egin

15.Erjilioaren laguntza izan

16.Ulertzen nauten profesionalengan konfidantza izan

17.Sentitu dezakedana ezagutu

18.Minik ez izan

19.Antsiedaderik ez izan

20.Airerik falta ez dakidala

21.Garbi mantendu nazatela, itsura onarekin

22.Nire familiako kideak eta lagunak antzeman ditzakedala

23.Jan eta janaz gozatu ahal dezadala

24.Nire bizitza beharrik gabe luzatu ez dadila

25.Nire bizitza osatua dagoela sentitu

26.Nire bizitzako pertsona garrantzitsuei agur esateko aukera izan dezadala

27.Familiako kide edo lagunekin ditudan gai pendienteak konpon ditzadala

28.Bukaerararte norbaitekin batera egon nadila

29.Organu zein ehunen donantea izan nadila

30.Nire familiak sufrimendurik izan ez dezala

31.Hospital batean hiltzea

32.Nire nahiak eta lehentasunak errespetatu daitezela

33.Karta librea – Komodin

"Aldez aurreko borondateen dokumentua".

Karta-jokoaren ondoren, ikasleei, bere kabuz, "Aldez aurreko borondateen dokumentua" idatz dezatela eska diezaiekegu.

Jarraian txertatu dugu Osakidetzak duen dokumentua, nahi izanez gero, eredu bezala erabil ahal dezazuen. Dena den, ikasleei beraiek bere kabuz egin dezatela eska diezaiekegu. Izan ere, ez dago eredu finkorik. Norberak nahi duen itsura eman diezaioke.

ALDEZ AURREKO BORONDATEEN DOKUMENTUA

Nik, *(izen-abizenak)* ____ , adinekoa, NAN (edo pasaportea edo AIZ) zenbakiarekin __________________eta telefonoaren zenbakia _______________ , helbidearekin *(helbidea)* ____ , posta kodea _______________ herria-udalerria ____ ,

erabakia libreki hartzeko gai naizelarik, eta gogoeta egiteko behar nuen informazioa jaso ondoren, honako hau adierazi nahi dut: dokumentu honetan aurrerago zehazten ditudan tratamenduak eta zainketak onartu eta/edo errefusatzen ditut, eta horrela kontuan hartzea nahi dut, nire egoera fisikoa eta/edo psikikoaren ondorioz, neure borondatea adierazterik ez daukadan egunean.

Nire tratamenduaren ardura duen medikuari eskatzen diot nire heriotza luzatzeko besterik ez diren tratamenduak kentzeko, edota horrelakorik ez hasteko, baldin eta sendaezineko edo atzeraezineko egoeran banago, hau da, sendatzeko itxaropen arrazoizkorik ez badago, hala nola:

a) Egoera terminalean banago.
b) Korderik gabeko egoera iraunkorrean egonez gero.
c) Gutxieneko kordea badut, non ez bainaiz gai, inondik ere, erabakiak hartzeko edo zer nahi dudan adierazteko.
d) Besterik: ____
____ .

Horrez gain, nire tratamendua ni erosoago sentitzeko eta mina edo oinazea arintzeko bakarrik izatea nahi dut, tratamendua ez egitetik edo kentzetik etor daitezkeenak ere barne.
Halaber, jakinik ere ez nagoela behartuta errefusatzen ditudan tratamendu guztiak zehaztera, tratamendu hauei uko egiten diedala adierazi nahi dut:

– Ez dut bihotz-biriketako bizkortzerik nahi.
– Ez dut aireztapen mekanikorik nahi.
– Ez dut inongo dialisirik nahi.
– Ez dut elikadura edo hidratazio artifizialik nahi.
– Ez dut antibiotikorik nahi.
– Ez dut ____ .

Gainera, heriotza duina izateko behar dudan asistentzia ere nahi dut, mina ahalik gehiena arintzeko modukoa, bai eta heriotza aurreratuko badit ere.

Jarraibide hauek ere kontuan hartzea nahi dut:

– Organoak eta ehunak ematea.
– Nire bizitzako azken egunetan non zaintzea nahi dudan (etxean, ospitalean...).
– Besterik: ____
____ .

Izena eta abizenak *(emailea)*____

NAN (edo pasaportea edo AIZ) zk. ______________________

Data eta lekua ____

SINADURA *(emailea)*:

ORDEZKARIA IZENDATZEA

(Ordezkari bat baino gehiago izenda daitezke.)

Nik, *(emailaren izen-abizenak)* ____

______________ , adinekoa, NAN (edo pasaportea edo AIZ) zenbakiarekin ___________________________ ,

helbidearekin *(helbidea)* ____ posta

kodea _______________ herria-udalerria ____ .

jarduteko gaitasun osoa dudalarik, izendatzen dut nire ordezkari *(ordezkariaren izena eta abizenak)*

____ ,

NAN (edo pasaportea edo AIZ) **zenbakiarekin** ___________________ **telefono-zk. __________________ ,**

duena eta betetzen dituena Eusko Legebiltzarraren osasun-alorreko aldez aurreko borondateei buruzko 7/2002 Legean, abenduaren 12koan, 2.3 (a) artikuluan zehaztutako baldintzak, eta, behar izanez gero, berak hitz egingo du talde sanitarioarekin, erabakiak nire izenean har ditzan eta dokumentu honetan adierazi dudan borondatea bete dadin.

Dokumentu hau interpretatzean zalantzarik izanez gero, nire ordezkariaren iritzia kontuan hartzea nahi dut,eta, hain zuzen ere, berari ematen diot baimena,dokumentu honetan jasota ez dauden tratamenduei buruzko erabakiak hartzeko, baldin eta neure Kabul erabakitzerik ez badaukat, eta, betiere,dokumentu honetan aldez aurretik jasotako borondateekin kontraesanean ez badaude.

Data eta lekua ____

SINADURA *(emailea)*:

Ordezkariak Onartzea

Onartzen dut izendapena eta ados nago *(emailaren izen-abizenak)* ___________________________ ____ (r)en ordezkaria izatearekin, baldin eta bere atentzio sanitarioaz zer nahi duen adierazterik ez badauka. Ulertzen ditut ordezkatzen dudan pertsonak dokumentu honetan zehaztu dituen jarraibideak, eta ados nago horiekin. Eta, nolanahi ere, nire ordezkapenak zentzua du bakarrik neuk ordezkatzen dudan pertsonak jarraibide hauek adierazterik ez badauka eta dokumentu hau aldez aurretik baliogabetu ez badu.

Ordezkariaren izena eta abizenak ____ ,

NAN (edo pasaportea edo AIZ) zk. _________________________________

Data eta lekua ____ .

SINADURA *(ordezkaria)*:

Lekukoaren Adierazpena

Behean sinatzen dugunok, adinez helduak, jarduteko gaitasun osoa izanik, eta *(emailearen izen-abizenak)* ____

egileslearekin ez daukagularik ez ezkontza-harremanik, ez elkartze librerik edo izatezko bikoterik, ez odol zein ezkontza bidezko 2.mailara arteko ahaidetasunik, ez ondarezko harremanik, zera adierazi nahi dugu: aldez aurreko borondateen dokumentu hau sinatzen duen pertsonak guztiz kontziente sinatu du, eta, guk dakigula, ez dago epaileak ezgaituta, eta inondik ere ez diogu antzeman bere erabakia behartuta hartu duenik. Besterik gabe, egileslearen aurrean sinatzen dugu:

Lehenengo lekukoa

Izen-abizenak ____

NAN (edo pasaportea edo AIZ) zk. ____________________________

SINADURA:

Bigarren lekukoa

Izen-abizenak ____

NAN (edo pasaportea edo AIZ) zk. ____________________________

SINADURA:

Hirugarren lekukoa

Izen-abizenak ____

NAN (edo pasaportea edo AIZ) zk. ____________________________

SINADURA:

Data eta lekua ____

SINADURA *(emailea)*:

24. Olerkien irakurketa, analisia eta idazketa eta marrazkia gehitu.

Proposamen honek hiru atal ditu:

1.- Hilarri baten ikonografiaren azterketa

2.- Olerki baten azterketa

3.- Olerki baten sormena

Atalez-atal joango gara jarduera bakoitza zehazten:

1.- Hilarri baten ikonografiaren azterketa

Proposamen hau egiteko baliabideen gida honetako 12. jarduera behar dugu abiapuntu moduan: "Oroitzeko harria" jarduera. Bertan azaltzen dira 13 hilarrien argazkiak.

Gela azpitaldetan banatu dezakegu eta jarraian azaltzen den fitxa bana eman talde bakoitzari. Ondoren, talde bakoitzak hilarri bat aukeratu dezake 12. jardueratik eta hilarriak duen ikonografia aztertu fitxa erabiliz.

Fitxa betetzen dutenean informazioa taldea osoarekin partekatu dezakete.

2.- Olerki baten azterketa

Beste aukera izan daiteke maletan dagoen "Bizitzaz beterik, heriotzaz aserik" liburuxka erabiliz, olerki bat aukeratu eta fitxaren bitartez azter dezatela.

3.- Olerki baten sormena

Azken jarduera bezala olerki bat sor dezatela norbaiten omenez edo heriotzaren gaiaren inguruan eta marrazki bat egin dezatela.

1. Hilarri baten ikonografiaren azterketa

Zure hilarria aztertu eta taulan azaltzen diren hitz gako hauen artean topa itzazu zure hilarrian azaltzen direnak.

Hitz gakoak:

Gako-hitzen zerrenda emango dizugu. Zure hilarria begira ezazu eta aipatutako zerrendatik aukera itzazu zure hilarriarekin erlazionatzen dituzunak edo eta hilarrian bertan agertzen direnak. Nahiko bazenu ere, beste hainbat hitz gehi ditzakezu.

Ura	Bizitza	Hutsunea	Mugarria
Airea	Heriotza	Osotasuna	Kromletx
Lurra	Arima	Poztasuna	Trikuarria
Sua	Bihotza	Tristura	Idulkia
Argia	Jainkoa	Alaitasuna	Hilarria
Zerua	Gurtza	Loaldi	Diskoa
Ilargia	Requiem	Atseden	Borobila
Itsasoa	Sarkofagoa	Itzala	
Ibaia	Zerraldo	Isiltasuna	
Eguzkia	Hilkutxa	Iragana	
Sugarra		Etorkizuna	
Haizea		Oraina	
Izarra			
Ekialdea			
Mendebaldea			
Harria			
Gurpila			
Ordularia			
Arrastoa			
Oinatz			
Iluntasuna			

Hitz gakoen jatorri etimologikoaren azterketa

IZENA ____________________ ADINA

LEKUA ____________________ IKASTETXEA

Idatzi hemen aukeratutako hitz bakoitza eta saia zaitez bere esanahia eta jatorri latinoa edo grekoa aurkitzen.

Hitza:

Jatorria:

Hitza:

Jatorria:

Hitza:

Jatorria:

Hitza:

Jatorria:

Hitza:

Jatorria:

2. Olerki baten azterketa

Maletan dagoen "Bizitzas eterik, heriotzaz aserik" liburutik testu bat aukeratu eta aztertu.

Olerkien analisia

IZENA ADINA

LEKUA IKASTETXEA

Izenburua:

Egilea:

Gaia:

1.- Zer kontatzen digu olerkiak?

2.- Zein leku aipatzen ditu?

3.- Zeintzuk dira bere oroimenak?

4.- Nola sentitzen da egilea?

5.- Zein hitz agertzen dira olerkian?

3. Olerki baten sormena

Orain zure olerkia, bertsoa edo ipuina sortu eta marrazki batekin osatu.

Olerkien sorkuntza eta marrazketa

IZENA ADINA

LEKUA IKASTETXEA

Ipui, olerki edo eta istorio bat idatzi eta berarekin erlazionatuta dagoen marrazki baten bitartez osa ezazu

Izenburua:

Egilea:

Gaia:

MARRAZKIA

25. Hileta-murala: euskal hileta-objektuetatik abiatuta murala sortu (12, 13, 14, 20, 21, eranskinak).

Ariketa honen bitartez ikasleek norbaiti eskainitako murala garatu ahal izango dute. Lan kooperatiboa ardatza izanik, ikasleek norbaiti agur esateko aukera izango dute. Horretarako, muralak, euskal gizartean hileta-erritu eta doluarekin erlazio zuzena izan duten objektuak aukeratuz, nahi duten sormen lana garatu ahal izango dute.

Hortaz, muralek, bere horretan, argizaiola edo hilarri baten itxura har dezakete edo eta bestelakoa eta bere barruan, objektu hauek duten ingerada kontuan hartuta, esaldiak, marrazkiak, olerkiak eta bestelako elementuak txerta ditzakete.

Horretarako baliabide ezberdinak dituzte aurreko eranskinetan zehar.

26. Heriotza da gai...

Jarduera honen helburua eskolara bueltatzean heriotzaren gaiaren inguruan naturaltasunez aritzea eta barne-hausnarketa egitea da.

Taldea azpitaldeetan bana dezakegu eta bakoitzari esaldi bat eman.

Guztion artean hausnartu eta adostu dezakete esaldia nola osatu dezaketen. Horren ondoren, gainontzeko azpitaldeekin esaldia nola osatu duten partekatu dezakete.

Esaldiak hauek dira:

Heriotza da gai...

Gizakiok maite dugun pertsona baten heriotzaren eta sufrimenduaren aurrean sentitzen gara...

Gai hauetaz norbaitekin hitz egin nahi dudanean...

Heriotza baino gauza okerragoak badira. Adibidez:...

Aukeratzerik banu, nahiago nuke hiltzea...

Maite dudan norbait kontsolatu nahi dudanean hauxe egiten dut...

Egoera mingarrietan murgilduta nagoenean, ni...

Besteen sufrimenduaren aurrean, ni...

Bizitzak eragindako mugen aurrean ni...

Museoko bisitaren ondoren eskolan planteatzen diren azken bi ariketa hauen emaitzek ("Hileta-murala" eta "Heriotza da gai …") bere ondorioa izan lezakete eskolan. Asmoa litzateke ikasgelako emaitzak erakustea eta gainerako ikasleak horiek ikustera gonbidatzea, aldez aurretik ikastetxea osatzen duten irakasleei kontsulta egin ondoren. Irakasle horiek aukera izango lukete eta familiak baita ere, nahi izanez gero, emaitzak ikasgelan ikustera gonbidatzeko, egoki baderitzote.